

Українська бібліотечна асоціація
Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв
Центр безперервної інформаційно-бібліотечної освіти
Головний тренінговий центр для бібліотекарів

В. С. Пашкова, О. М. Пашков

**ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА СВОБОДА ТА ДОСТУПНІСТЬ
ІНФОРМАЦІЇ В ДЕМОКРАТИЧНОМУ СУСПІЛЬСТВІ.
ЕТИКА БІБЛІОТЕЧНОГО ПРАЦІВНИКА**

*ПОСІБНИК ДЛЯ ТРЕНЕРІВ
ЗА ПРОГРАМОЮ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ*

Київ–2012
«Самміт-Книга»

УДК 023.4:174](075.9)
ББК 78.34я77

П 22 Пашкова, В.С. Інтелектуальна свобода та доступність інформації в демократичному суспільстві. Етика бібліотечного працівника: посіб. для тренерів за прогр. підвищ. кваліфікації / Укр. бібл. асоц., Нац. академія керівних кадрів культури і мистецтв, Центр безперервн. інформ.-бібл. освіти, Головний тренінгов. центр для бібліотекарів; В. С. Пашкова. – К.: Самміт-книга, 2012 – 68 с.

Додаток – диск з електронними матеріалами, подані в авторській редакції.

ISBN 978-966-7889-86-9

Посібник для тренерів за програмою підвищення кваліфікації бібліотечних працівників розроблений та апробований в Головному тренінговому центрі для бібліотекарів у межах програми «Бібліоміст». Метою створення посібника була розробка методичних рекомендацій з проведення тренінгів для тренерів Регіональних тренінгових центрів, які в межах програми працюють при обласних універсальних наукових бібліотеках.

Розглянуті у посібнику теми дадуть можливість зрозуміти роль бібліотек у захисті інтелектуальної свободи, етичні принципи бібліотечної професії, що ґрунтуються на концепції інтелектуальної свободи та соціальної відповідальності, запереченні цензури, забезпеченні конфіденційності; допомогти сформувати навички організації бібліотечно-інформаційного обслуговування з урахуванням вимог доступності до інформації; ознайомитись з роллю професійних бібліотечних об'єднань щодо реалізації принципу інтелектуальної свободи в бібліотечно-інформаційному обслуговуванні.

Посібник є актуальним і може бути корисним усім, хто цікавиться інформаційними технологіями, займається бібліотечною справою, інформаційно-бібліотечною освітою та самоосвітою.

Посібник схвалено та рекомендовано до друку на засіданні експертної комісії Головного тренінгового центру для бібліотекарів Української бібліотечної асоціації.

Склад експертної комісії:

Новальська Т.В., д.і.н., професор

Воскобойнікова О.В., к.і.н., с.н.с.

Скнар В.К., к.п.н., професор

Башун О.В., к.п.н.

Тітаренко Я.Г.

Автори: В. С. Пашкова, докт. іст. наук,

О. М. Пашков, канд. іст. наук

Відповідальний за випуск: Я. О. Хіміч, канд. іст. наук

Фото на обкладинці – Стокгольмська міська публічна бібліотека, Швеція (фото автора).

Видано за фінансової підтримки Ради міжнародних наукових досліджень та обмінів (IREX), програми «Бібліоміст».

УДК 023.4:174](075.9)
ББК 78.34я77

ISBN 978-966-7889-86-9

© Українська бібліотечна асоціація
© В. С. Пашкова, О. М. Пашков
© Макет і верстка «Самміт-Книга»

ЗМІСТ

ВСТУП

- Пояснювальна записка 5
- Структура посібника для тренерів 7
- Тематичний план 8

РОЗДІЛ 1. ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА СВОБОДА ТА МІСІЯ БІБЛІОТЕКИ

Тема 1.1. Концепція інтелектуальної свободи

- Зміст теми 9
- План лекційного заняття. Поради тренеру 10
- Завдання для самостійної роботи. Поради тренеру 11
- Література 12

Тема 1.2. Доступність інформації та розширення функцій бібліотеки

в умовах переходу до суспільства знань

- Зміст теми 14
- План лекційного заняття. Поради тренеру 16
- Вирішення виробничого завдання. Поради тренеру 17
- Завдання для самостійної роботи. Поради тренеру 18
- Література 19

Тема 1.3. Інтелектуальна свобода та бібліотечно-інформаційна політика держави

- Зміст теми 21
- План лекційного заняття. Поради тренеру 22
- Завдання для самостійної роботи. Поради тренеру 22
- Література 23

Тема 1.4. Бібліотека та цензура

- Зміст теми 25
- План лекційного заняття. Поради тренеру 26
- Вирішення виробничого завдання. Поради тренеру 27
- Завдання для самостійної роботи. Поради тренеру 28
- Література 29

Тема 1.5. Вільний доступ і обмін інформацією як умова міжнародного бібліотечно-інформаційного співробітництва. Роль ЮНЕСКО, ІФЛА та інших міжнародних організацій

- Зміст теми 31
- План лекційного заняття. Поради тренеру 32

- Завдання для самостійної роботи. Поради тренеру 33
- Література 34

РОЗДІЛ 2. ПРОФЕСІЙНА ЕТИКА БІБЛІОТЕКАРЯ

Тема 2.1. Кодекс етики бібліотекаря — визначення соціальної відповідальності професії та морально-етичних норм бібліотечно-інформаційного обслуговування

- Зміст теми 35
- План лекційного заняття. Поради тренеру 36
- Вирішення виробничого завдання. Поради тренеру 37
- Завдання для самостійної роботи. Поради тренеру 38
- Література 39

Тема 2.2. Конфіденційність у бібліотечно-інформаційному обслуговуванні

- Зміст теми 41
- План лекційного заняття. Поради тренеру 42
- Вирішення виробничого завдання. Поради тренеру 43
- Завдання для самостійної роботи. Поради тренеру 44
- Література 45

РОЗДІЛ 3. РОЛЬ БІБЛІОТЕЧНОЇ ГРОМАДСЬКОСТІ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРИНЦИПУ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ СВОБОДИ В ДІЯЛЬНОСТІ БІБЛІОТЕК

Тема 3.1. Бібліотечні асоціації: нормотворчість, контроль, навчання

- Зміст теми 46
- План лекційного заняття. Поради тренеру 47
- Семінар. Поради тренеру 48
- Завдання для самостійної роботи. Поради тренеру 49
- Література 50

Тема 3.2. Форми і методи адвокації інтелектуальної свободи бібліотечними асоціаціями

- Зміст теми 52
- План лекційного заняття. Поради тренеру 53
- Вирішення виробничого завдання. Поради тренеру 53
- Завдання для самостійної роботи. Поради тренеру 54
- Література 55

КОНТРОЛЬ ЗНАНЬ

- Вхідний контроль знань. Питання для вхідного контролю знань (анкета) 57
- Вихідний контроль знань. Питання для співбесіди 59

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ 61

ВСТУП

Пояснювальна записка

Мета курсу — допомогти слухачам зрозуміти роль бібліотек у захисті інтелектуальної свободи — важливого складника демократії; навчити їх формулювати основні принципи діяльності бібліотек стосовно забезпечення інтелектуальної свободи та доступності до інформації; навчити етичних принципів бібліотечної професії, що ґрунтуються на концепції інтелектуальної свободи та соціальній відповідальності, запереченні цензури, забезпеченні конфіденційності; допомогти сформувати навички організації бібліотечно-інформаційного обслуговування з урахуванням вимог доступності інформації; ознайомити з роллю професійних бібліотечних об'єднань щодо реалізації принципу інтелектуальної свободи в бібліотечно-інформаційному обслуговуванні.

Завдання курсу:

1. Оволодіти знаннями щодо сутності концепції інтелектуальної свободи та ролі бібліотек у її реалізації.
2. Поглибити знання про функції бібліотек і доступність до інформації в умовах переходу до суспільства знань.
3. Розширити уявлення про бібліотечно-інформаційну політику держави з огляду на забезпечення інтелектуальної свободи громадян.
4. Допомогти зорієнтуватися в проблемі протидії цензурі в діяльності бібліотек.
5. Сформувати розуміння важливості вільного доступу та обміну інформацією для активізації міжнародного бібліотечно-інформаційного співробітництва.
6. Ознайомити з діяльністю в цій царині міжнародних організацій — ЮНЕСКО, ІФЛА та ін.
7. Поглибити знання щодо етичних засад бібліотечної професії.
8. Допомогти оволодіти знаннями і навичками забезпечення конфіденційності бібліотечного обслуговування та даних про користувача.
9. Закласти основи знань щодо ролі бібліотечної громадськості в забезпеченні принципу інтелектуальної свободи в діяльності книгозбірень і організації доступу до інформації.

Курс складається з трьох розділів, які включають 9 тем.

Перший розділ «Інтелектуальна свобода та місія бібліотеки» містить п'ять тем, які розкривають сутність концепції інтелектуальної свободи, проблеми покращання доступності інформації та розширення функцій бібліотеки в умовах переходу до суспільства знань, проблеми реалізації інтелектуальної свободи через бібліотечно-інформаційну політику держави. В першому розділі розглядаються також питання цензури в бібліотечній діяльності, а також вільний доступ та обмін інформацією як умова міжнародного бібліотечно-інформаційного співробітництва.

Другий розділ «Професійна етика бібліотекаря» включає дві теми, що розкривають морально-етичні засади бібліотечної професії, мету і завдання кодексів професійної етики бібліотекаря, а також проблеми забезпечення конфіденційності у бібліотечно-інформаційному обслуговуванні.

Третій розділ «Роль бібліотечної громадськості в забезпеченні принципу інтелектуальної свободи в діяльності бібліотек» складається з двох тем, що висвітлюють нормотворчість, контроль, навчання, форми і методи адвокації, які їх застосовують бібліотечні об'єднання для запровадження і дотримання принципу інтелектуальної свободи в бібліотечному середовищі.

Тренери повинні забезпечити надання студентам теоретичних знань і сприяти опануванню практичними вміннями та навичками, що досягається поєднанням лекційних, практичних, семінарських і самостійних занять, вирішенням виробничих завдань і використанням наочних і технічних засобів. Важливо використовувати активні та інтерактивні форми навчання та перевірки знань.

Підсумковий контроль засвоєння знань рекомендується провести у формі семінару-заліку, а проміжний контроль — у вигляді експрес-опитування, перевірки рефератів, виконання завдань самостійної роботи, практичних завдань. Для визначення рівня знань слухачів необхідно провести вхідний контроль знань шляхом тестування. Це варто зробити завчасно — за декілька тижнів до навчання, щоб тренер мав час на опрацювання результатів і адаптацію курсу до отриманих результатів.

При підготовці до проведення навчання тренер має усвідомити, що цей курс призначений для завідувачів сільських бібліотек (філій), завідувачів відділів, секторів центральної міської (районної) бібліотеки, директорів централізованих бібліотечних систем, а також для завідувачів і директорів обласних бібліотек. Він може також використовуватися для підвищення кваліфікації працівників бібліотек інших систем і відомств.

Внаслідок вивчення курсу слухачі повинні *знати*:

- теоретичні основи та визначення базових понять і основних термінів
- специфіку розширення функцій бібліотек і проблеми вирішення доступності інформації та бібліотечних ресурсів в умовах переходу до суспільства знань
- сутність бібліотечно-інформаційної політики з огляду на забезпечення інтелектуальної свободи та доступності інформації
- прояви цензури в бібліотечній діяльності та механізми боротьби з нею
- сучасні підходи до міжнародного бібліотечного співробітництва на основі принципу вільного доступу та обміну інформацією
- основи бібліотечної етики
- Кодекс етики Української бібліотечної асоціації
- механізми забезпечення конфіденційності бібліотечного обслуговування та даних про користувача
- кращий досвід адвокаційної діяльності бібліотечних асоціацій щодо захисту інтелектуальної свободи та забезпечення доступності ресурсів бібліотек.

Після завершення вивчення цього курсу слухачі повинні *вміти*:

- визначати функції бібліотеки щодо забезпечення інтелектуальної свободи та доступності інформації в умовах переходу до суспільства знань
- аналізувати інформаційно-бібліотечну політику з огляду на забезпечення інтелектуальної свободи
- формулювати завдання бібліотеки щодо забезпечення інтелектуальної свободи та доступності інформації

- застосовувати на практиці основні принципи професійної етики бібліотекаря
- забезпечувати конфіденційність бібліотечного обслуговування та даних про користувача
- протистояти цензурі в бібліотечній діяльності
- ефективно використовувати рекомендації та досвід міжнародних і національних бібліотечних об'єднань для покращання доступу до інформації в бібліотеках
- проводити кампанії на підтримку свободи слова і читання

Цей курс допоможе слухачам оволодіти *навичками*:

- аналізу доступності інформації та бібліотечних ресурсів у конкретній бібліотеці
- використання на практиці морально-етичних норм бібліотечної професії, визначених в Кодексі етики
- забезпечення конфіденційності бібліотечного обслуговування
- співпраці з організаціями та установами, що протистоять цензурі в бібліотечному обслуговуванні
- адвокаційної діяльності стосовно свободи слова та інформації

При формуванні груп для навчання тренер має взяти до уваги, що для вивчення запропонованого навчального курсу слухачам необхідно володіти основами бібліотекознавства, мати практичний досвід роботи в бібліотеці, прагнути поглибити власні знання, вміння та навички. Бажано також мати певні навички роботи в Інтернеті.

Структура посібника для тренерів

Вступ містить опис мети і завдань навчання бібліотечних працівників за цим курсом, вказані знання, вміння та навички, які слухачі повинні отримати в процесі навчання. У пояснювальній записці викладено зміст курсу та його структуру. Запропоновано тематичний план курсу.

Далі матеріал структуровано за розділами та темами. У межах кожної теми наведено плани проведення занять, відповідно до тематичного плану надаються рекомендації тренеру щодо кожного заняття за темою, містяться завдання для учасників навчання та списки рекомендованої літератури.

До посібника також надається CD-ROM, на якому містяться додатки з документами, вивчення яких є важливою умовою опанування матеріалом курсу, а також презентації у форматі PowerPoint до кожної з тем. Ці документи та презентації тренерам слід використовувати як основу при підготовці до занять, доповнюючи їх матеріалами з досвіду роботи бібліотек регіону тощо.

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

№ п/п	Назва розділів, тем	Всього годин	Види занять та кількість годин				
			Лекції	Семінари	Вирішення виробничих завдань	Самостійна робота	Контроль знань
1	2	3	4	5	6	7	8
	Розділ 1. Інтелектуальна свобода та місія бібліотеки	34	10		8	16	
1.1	Концепція інтелектуальної свободи	6	2			4	
1.2	Доступність інформації та розширення функцій бібліотеки в умовах переходу до суспільства знань	8	2		4	2	Експрес-опитування
1.3	Інтелектуальна свобода та бібліотечно-інформаційна політика держави	6	2			4	Експрес-опитування
1.4	Бібліотека та цензура	8	2		4	2	Експрес-опитування
1.5	Вільний доступ і обмін інформацією як умова міжнародного бібліотечно-інформаційного співробітництва. Роль ЮНЕСКО, ІФЛА та інших міжнародних організацій	6	2			4	Експрес-опитування
	Розділ 2. Професійна етика бібліотекаря	20	4		8	8	
2.1	Кодекс етики бібліотекаря – визначення соціальної відповідальності професії та морально-етичних норм бібліотечно-інформаційного обслуговування	10	2		4	4	
2.2	Конфіденційність у бібліотечно-інформаційному обслуговуванні	10	2		4	4	
	Розділ 3. Роль бібліотечної громадськості в забезпеченні принципу інтелектуальної свободи в діяльності бібліотек	18	4	4	2	8	
3.1	Бібліотечні асоціації: нормотворчість, контроль, навчання	10	2	4		4	
3.2	Форми і методи адвокації інтелектуальної свободи бібліотечними асоціаціями	8	2		2	4	Експрес-опитування
	Разом	72	18	4	18	32	

РОЗДІЛ 1. ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА СВОБОДА ТА МІСІЯ БІБЛІОТЕКИ

Тема 1.1. Концепція інтелектуальної свободи

Зміст. Права людини та інформація. Інтелектуальна свобода як право особи шукати, отримувати, зберігати та розповсюджувати без обмежень інформацію, що містить різні точки зору. Вільне висловлення та свобода слова як фундаментальне право особи. Інтелектуальна свобода як основа демократії. Стаття 19 «Загальної декларації прав людини» (1948). Принцип свободи слова та право кожної особи на вільне висловлення своєї думки в Міжнародному пакті про політичні та громадянські права (1966), у Європейській конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (1950), у Конвенції з прав дитини (1989), у Віденській декларації (1993) та ін. Геополітичний контекст прав людини. Імплементация міжнародних норм права людини на вільне висловлення в країнах Європейського Союзу, США та інших країнах. Свобода слова в Україні.

Значення концепції інтелектуальної свободи для бібліотечно-інформаційної галузі та бібліотечної професії. Роль бібліотекарів у забезпеченні інтелектуальної свободи шляхом відбору, надання доступу, створення, пошуку, організації інформації, шляхом навчання її ефективного пошуку та використанню, а також забезпечення зберігання і організації доступу до фіксованої інформації незалежно від формату та технологій. Інтелектуальна свобода в умовах запровадження нових інформаційних і комунікаційних технологій і зростання потреб в інформації. Сучасні технології в бібліотеках як засіб забезпечення інтелектуальної свободи, а не обмеження доступу до інформації. Доступність друкованої та електронної інформації для всіх, незалежно від віку, раси, походження, поглядів і переконань. Сучасні загрози інтелектуальній свободі, можливості й завдання книгозбірень у їх запобіганні.

Кожна людина має право на свободу переконань і на вільне висловлювання; це право включає свободу безперешкодно дотримуватися своїх переконань і свободу шукати, отримувати і поширювати інформацію та ідеї будь-якими засобами і незалежно від державних кордонів.

Загальна декларація прав людини

Ст. 19

«Бібліотечний білль про права» (США), «Заява про принципи свободи читання» (Австралія), «Маніфест про свободу бібліотек» (Японія), «Маніфест про демократизацію бібліотек» (Україна) та інші документи, що визначають підвалини діяльності бібліотек у царині захисту інтелектуальної свободи. «Заява ІФЛА щодо бібліотек та інтелектуальної свободи» (1999), «Декларація про бібліотеки, інформаційні служби та інтелектуальну свободу», прийнята ІФЛА у Глазго (2002).

Мас-медіа, громадські організації та інші партнери бібліотек у забезпеченні інтелектуальної свободи.

До уваги тренерів!

Вивчення цієї теми передбачає ознайомлення з концепцією інтелектуальної свободи та основними документами, що визначають міжнародні норми права людини на вільне висловлення.

Важливо:

- зупинитися на імплементації міжнародних норм права людини на вільне висловлення в Україні;
- пояснити слухачам роль бібліотекарів у забезпеченні інтелектуальної свободи та доступності до інформації;
- розглянути досвід вітчизняних і зарубіжних бібліотек і асоціацій щодо захисту інтелектуальної свободи.

Тема 1.1. Концепція інтелектуальної свободи

Тема вивчається під час:

- лекційного заняття – 2 години;
- самостійної роботи слухачів – 4 години.

ЛЕКЦІЙНЕ ЗАНЯТТЯ

План

1. Вільне висловлення та свобода слова як фундаментальне право особи. Імплементація міжнародних норм права людини на вільне висловлення в різному геополітичному контексті.
2. Значення концепції інтелектуальної свободи для бібліотечно-інформаційної галузі та бібліотечної професії.
3. Партнерство бібліотек та інших організацій у запобіганні загрозам інтелектуальній свободі.

Тренер проводить лекційне заняття із застосуванням презентації у форматі PowerPoint, звертає увагу на основні міжнародні документи, що визначають права людини, передусім право на вільне висловлення. Тренер пропонує слухачам ознайомитися з документами, що наводяться у додатках, зокрема з «Бібліотечним биллем про права» (США), «Заявою про принципи свободи читання» (Австралія), «Маніфестом про свободу бібліотек» (Японія), «Маніфестом про демократизацію бібліотек» (Україна), що визначають підвалини діяльності бібліотек у царині захисту інтелектуальної свободи. Важливо зупинитися на ключових документах, прийнятих ІФЛА: «Заяві ІФЛА щодо бібліотек та інтелектуальної свободи» (1999), «Декларації про бібліотеки, інформаційні служби та інтелектуальну свободу», прийнятій ІФЛА у Глазго (2002).

Поради
тренеру

САМОСТІЙНА РОБОТА (ВИКОНУЄТЬСЯ У ПОЗАНАВЧАЛЬНИЙ ЧАС)

Завдання для самостійної роботи

1. Проаналізувати визначення інтелектуальної свободи за різними словниками (паперовими виданнями та електронними документами).
2. Законспектувати та проаналізувати частини документів, що стосуються інтелектуальної свободи, вільного висловлення, свободи інформації: Загальної декларації прав людини, Міжнародного пакту про політичні та громадянські права, Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.
3. Ознайомитися з документом ІФЛА «Декларація про бібліотеки, інформаційні служби та інтелектуальну свободу», прийнята у Глазго.
4. Проаналізувати та порівняти документи національних бібліотечних асоціацій США, Канади, Японії та ін., що визначають підвалини діяльності бібліотек у царині захисту інтелектуальної свободи.
5. Проаналізувати з сучасних позицій «Маніфест про демократизацію бібліотек» Української бібліотечної асоціації.
6. Укласти анотовану картотеку потенційних місцевих партнерів Вашої бібліотеки у сфері захисту інтелектуальної свободи.
7. Вивчити рекомендовану літературу.

Тренер пояснює слухачам, що вони повинні самостійно ознайомитися із визначенням інтелектуальної свободи за різними словниками (друкованими та електронними). Корисним буде порівняння документів національних бібліотечних асоціацій світу та України щодо захисту інтелектуальної свободи (з тих, що подані у додатку). Для більш ґрунтовного вивчення цієї теми необхідно зорієнтувати слухачів на вивчення рекомендованої літератури – основної та додаткової.

Тренер пропонує слухачам здійснити самоконтроль отриманих знань шляхом надання відповідей на питання, що подані нижче.

Питання для самоперевірки

1. Що таке інтелектуальна свобода?
2. Які міжнародні документи визначають основні принципи інтелектуальної свободи?
3. Чому інтелектуальна свобода важлива для демократичного громадянського суспільства?
4. В чому полягає роль бібліотек і бібліотекарів у забезпеченні інтелектуальної свободи?
5. Визначте роль інтелектуальної свободи в умовах запровадження нових інформаційних та комунікаційних технологій.
6. В чому полягають загрози інтелектуальній свободі?
7. Які документи визначають підвалини діяльності бібліотек у царині захисту інтелектуальної свободи?
8. Хто виступає партнером бібліотек у забезпеченні інтелектуальної свободи, чому?

Критерії оцінювання, форма контролю знань

На початку наступного заняття варто здійснити вибіркове експрес-опитування слухачів, поставивши їм декілька запитань:

1. Які документи визначають міжнародні норми права людини на вільне висловлення?
2. Які документи визначають підвалини діяльності бібліотек у царині захисту інтелектуальної свободи? Хто приймає такі документи?

Література

Основна

1. Всеобщая декларация прав человека : принята и провозглашена в резолюции 217 А (III) Генеральной Ассамблеи от 10 декабря 1948 года [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_015. – Назва з екрану.
2. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права [Електронний ресурс]: (Міжнародний пакт ратифіковано Указом Президії Верховної Ради Української РСР N 2148-VIII (2148-08) від 19.10.73. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_043. – Назва з екрану.
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод зі змінами, внесеними Протоколом N 11 (994_536) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_004. – Назва з екрану.
4. Декларация о библиотеках, информационных службах и интеллектуальной свободе, принятая в Глазго / ИФЛА [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://archive.ifla.org/faife/policy/iflastat/gldeclar-r.pdf>. – Назва з екрану.
5. Маніфест ІФЛА з прозорості, раціонального управління та свободи від корупції (2008 р.) [Електронний ресурс]. – 1 с.. – Режим доступу: <http://ula.org.ua/index.php?id=276>. – Назва з екрану.
6. Маніфест ІФЛА про Інтернет [Електронний ресурс] / пер. В. С. Пашкової. – 1 с. – Режим доступу: <http://www.uba.org.ua/htdocs/modules/tinycontent/index.php?id=17>. – Назва з екрану.
7. Маніфест про демократизацію бібліотек : прийнято учасниками Міжнародної наукової конференції «Бібліотека у демократичному суспільстві», організованої факультетом бібліотечно-інформаційних систем Київського державного інституту культури та Українською бібліотечною асоціацією. Київ, 23 листопада 1995 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.uba.org.ua/htdocs/modules/tinycontent/index.php?id=51>. – Назва з екрану.
8. Пашкова, В. С. Концепція інтелектуальної свободи, вільного й рівноправного доступу до інформації як основа діяльності бібліотечних асоціацій у демократичному суспільстві / В. С. Пашкова // Пашкова В. С. Національні бібліотечні асоціації, 1876–2008: монографія. – Х., 2009. Розд. 2. – С. 189-195.
9. Гордон, В. Защита демократии: роль библиотечных ассоциаций [Електронний ресурс]: докл. 119-122 на 66-й Генерал. конф. ИФЛА (13-18 авг. 2000 г., Иерусалим, Израиль) // Науч. и техн. б-ки. 2001. № 3 Режим доступу: http://www.gpntb.ru/win/ntb/ntb2001/3/f03_18.htm. – Назва з екрану.

Додаткова

1. Свобода інформації як виклик : інтерв'ю з Германом Рьошем [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.goethe.de/ins/ua/kie/wis/sbi/pol/uk5428710.htm>. – Назва з екрану.
2. Очеретянко, В. Загратована думка : [етапи, форми і методи обмеження інтелектуальної свободи в Україні] / Ін-т історії України НАН України ; В. Очеретянко. – К.: Рідний край, 2000. – 150 с.
3. Речицький, В. Интеллектуальная свобода как предпосылка свободы слова [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.khpg.org/index.php?id=1139326560>.
4. Свобода информации [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://dic.academic.ru/dic.nsf/lower/18091>. – Назва з екрану.
5. Свобода інформації. Теорія та практика [Електронний ресурс] / Харків. правозахисна група; Р. Карвер, Л. Гамерер, С. Бучанан, Е. Мугедіні, Є. Захаров. – Х., 2005. – 99 с. – Режим доступу: <http://eu.prostir.ua/library/1601.html> або: 130 с. – Режим доступу: <http://library.khpg.org/files/docs/foi.pdf>. – Назва з екрану.

Тема 1.2. Доступність інформації та розширення функцій бібліотеки в умовах переходу до суспільства знань

Зміст. Бібліотеки як установи, що покликані забезпечувати рівні можливості всіх громадян використовувати інформацію. Проблеми доступності до інформації та книгозбірень. Фізична доступність: наявність бібліотечних ресурсів (друкованих та електронних видань, комп'ютерних робочих станцій, доступу до Інтернету, професійного персоналу тощо), зручні приміщення бібліотек, обладнання для людей з особливими потребами, мобільні бібліотеки з доступом до Інтернету та ін. Сприяння інтелектуальній доступності: навігація в інформаційних ресурсах, навчання користувачів тощо.

Загальносвітові тенденції розвитку соціально-економічної сфери і трансформації інформаційного середовища. Основні фактори, що впливають на розвиток бібліотеки як соціального інституту. Інформаційна революція. Значення демократичних цінностей, вільного і рівноправного доступу до інформації та знань в умовах переходу до суспільства знань. Розвиток глобальних інформаційних мереж і засобів телекомунікації. Глобалізація. Формування єдиного інформаційного простору. Нові засоби надання доступу та обробки інформації, використання сучасних технологій і засобів комунікації та розширення можливостей доступу до інформації та бібліотечних матеріалів.

Інформаційний ринок і трансформація бібліотечної діяльності з огляду на забезпечення доступності інформації та послуг бібліотек.

Зміни в сутності праці та відпочинку, їх врахування бібліотекою. Пластичність організації праці, створення нової парадигми робочого місця. Нові тенденції у проведенні вільного і робочого часу. Доступ користувачів до ресурсів бібліотек та інформації з робочого місця або з дому через Інтернет. Розвиток безперервної освіти та вимоги до бібліотек. Організація доступу до бібліотечних послуг та інформації особливим суспільним групам — меншинам, полікультурним групам населення, людям різних вікових категорій, громадянам з особливими потребами. Доступ до бібліотечних послуг на селі та в мегаполісах.

Перегляд концепції обслуговування читачів: обслуговування своїми фондами та надання доступу до зовнішніх інформаційних ресурсів. Концепції «віртуальної бібліотеки», «електронної бібліотеки». Основні проекти створення електронних бібліотек. Переваги та небезпеки (обмеження) стосовно доступності інформації.

Можливості технологій веб 2.0.

Дисбаланс щодо можливостей і наслідків використання інформації та інформаційно-комунікативних технологій між різними країнами та всередині країн. Загрози розвитку національних культур. Підвищення ролі книгозбірень, зокрема публічних, у розвитку демократії, інституту громадянства, сприянні економічному та соціальному розвитку, безперервній освіті, культурному та мовному розмаїттю. Відповідальність бібліотек за розробку контенту, забезпечення вільного та рівноправного доступу до нього, збереження його різноманіття.

Роль бібліотек у забезпеченні доступності урядової (офіційної) інформації.

Особливості трансформації бібліотеки як соціального інституту в Україні: перехід від ідеологічних догм до ідеї та принципу відкритого, вільного доступу до бібліотечних матеріалів та інформації. Необхідність вирішення комплексу філософських, соціально-економічних, технологічних проблем, перегляду деяких засад бібліотечно-інформаційної діяльності як передумова забезпечення вільного і рівноправного доступу до інформації в бібліотеках.

Причини, через які доступ до певної інформації може бути обмеженим. Обмеження, що встановлені законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадської безпеки, для охорони порядку або запобігання злочинам, для охорони здоров'я або моралі, для захисту репутації або прав інших осіб, для запобігання розголошенню конфіденційної інформації або для підтримання авторитету і безсторонності суду і є необхідними в демократичному суспільстві. Власність на інформацію. Закон про авторське право і проблеми доступності до інформації в бібліотеках. Рух Відкритого доступу.

Значення змін в професійній свідомості бібліотечних та інформаційних працівників, засвоєння ними нових знань, вмінь, професійних норм і цінностей для покращання доступу до інформації.

До уваги тренерів!

При вивченні цієї теми важливо привернути увагу слухачів до загальносвітових тенденцій трансформації функцій книгозбірень і особливостей цих процесів в Україні, до відповідальності бібліотек за вільний обмін інформацією, що є важливою умовою демократії, інституту громадянства, економічного та соціального розвитку, безперервної освіти, культурного розмаїття.

Рекомендується пояснити:

- особливості фізичної та інтелектуальної доступності інформації та бібліотек;
- значення вільного доступу до інформації та знань в умовах переходу до суспільства знань;
- специфіку діяльності книгозбірень в ринкових умовах;
- вплив нових інформаційних технологій, глобальних мереж на роботу бібліотек;
- причини, через які доступ до певної інформації може бути обмеженим за законом.

Тема 1.2. Доступність інформації та розширення функцій бібліотеки в умовах переходу до суспільства знань

Тема вивчається під час:

- лекційного заняття – 2 години;
- практичного заняття (вирішення виробничих завдань) – 4 години;
- самостійної роботи – 2 години.

Контроль знань за темою – експрес-опитування.

ЛЕКЦІЙНЕ ЗАНЯТТЯ

План

1. Проблеми доступності інформації та бібліотек. Фізична та інтелектуальна доступність.
2. Загальносвітові тенденції трансформації інформаційного середовища та розширення функцій бібліотек.
3. Особливості й завдання трансформації бібліотеки як соціального інституту в Україні.

Тренер проводить лекційне заняття із застосуванням презентації у форматі PowerPoint до теми 1.2, що подана у додатку. Крім того, тренер може скористатися з презентації «Тренінг по Руководству ИФЛА/ЮНЕСКО по Манифесту об Интернете», розробленої Комітетом зі свободи доступу до інформації та свободи висловлення (FAIFE) ІФЛА (російською мовою), що також подана у додатку під назвою «internet-manifesto-workshop-ru.ppt». Тренеру необхідно ознайомитися з документами: «Окінавська хартія глобального інформаційного суспільства» (2000 р.), «Олександрійський маніфест про бібліотеки: інформаційне суспільство в дії» (2005 р.) та рішеннями Всесвітнього саміту з питань інформаційного суспільства в Женеві (2003 р.) та Тунісі (2005 р.). При розгляді питання доступності варто зупинитися на аналізі бар'єрів в отриманні інформації та доступі до

Поради
тренеру

бібліотек, зокрема психологічних, соціальних, економічних, технологічних, культурних, політичних, відсутності необхідних навичок тощо. Треба наголосити на необхідності дотримуватися законів авторського права, а також зупинитися на русі Відкритого доступу. Можна запропонувати слухачам переглянути відеофільм: «Могиланка підтримує Рух Відкритого доступу до знань» (5 хв. 29 с., 36 Мб.) (<http://www.library.ukma.kiev.ua/index.php?id=369>). Відеофільм створено 2009 р. до Міжнародного Тижня Відкритого Доступу, він презентує підтримку ідеї вільного доступу до інформації через створення інституційного репозитарію та журналів відкритого доступу. Автор фільму є Ярошенко О. Варто також привернути увагу слухачів до блогу УБА «Доступ громадян до офіційної інформації: роль бібліотек» (<http://govinfolibrary.wordpress.com>), де розміщується актуальна інформація щодо надання доступу до урядової (офіційної) інформації.

Вирішення виробничого завдання

«Організація доступу до бібліотек громадянам з особливими потребами»

Мета заняття: засвоїти та навчитися застосовувати на практиці теоретичні знання та міжнародний досвід щодо організації доступу до бібліотек громадян з особливими потребами, зокрема планувати та організовувати цю діяльність. Тренер розділяє слухачів на групи по 3-4 людини і дає завдання відповідно плану заняття, який подано нижче.

План заняття

1. Ознайомитися з документом «Витяг із публікації ІФЛА «Доступ до бібліотек осіб із обмеженнями» (Гаага, 2005), який подано у додатку.
2. Проаналізувати доступність своєї бібліотеки для людей з особливими потребами, використовуючи рекомендації ІФЛА «Доступ до бібліотек осіб із обмеженнями».
3. Скласти план заходів щодо покращання доступності конкретної бібліотеки для людей з особливими потребами (робота в групах), записати план на сторінці фліп-чарту або на дошці. У плані необхідно вказати назву заходу, мету заходу, термін виконання, необхідні ресурси, відповідального.
4. Представити і обговорити розроблені групами учасників навчання плани заходів щодо покращання доступності бібліотек для людей з особливими потребами. Тренер і учасники навчання дають оцінку розробленим планам і рекомендації для їхнього вдосконалення..
5. На основі узагальнення планів, запропонованих групами учасників навчання, розробити примірний план заходів з вдосконалення доступності книгозбірень району (області) для людей з особливими потребами.

Результат заняття: Учасники навчання на основі практичного застосування теоретичних знань укладають плани заходів з вдосконалення доступності конкретних книгозбірень для людей з особливими потребами, які зможуть запровадити в роботі своїх бібліотек. Узагальнений примірний план заходів з вдосконалення доступності книгозбірень району (області) для людей з особливими потребами передається до

Запропонувавши слухачам розділитися на групи, тренер повинен дати певний час на встановлення контактів між слухачами, розподілення ролей. Заохочуйте до обміну думками, підкреслюйте, що група повинна вислухати думку кожного учасника і дійти до спільного рішення. Заохочуйте їх навчатися один в одного.

регіонального осередку Української бібліотечної асоціації та методичного відділу обласної універсальної наукової бібліотеки для розгляду та можливого використання для розробки відповідних рекомендацій.

САМОСТІЙНА РОБОТА (ВИКОНУЄТЬСЯ У ПОЗАНАВЧАЛЬНИЙ ЧАС)

Завдання для самостійної роботи

1. Вивчити рекомендовану літературу.
2. Визначити основні положення «Олександрійського маніфесту про бібліотеки: інформаційне суспільство в дії» (2005 р.).
3. Ознайомитися з веб-порталом Європейської цифрової бібліотеки «Europeana» (<http://www.europeana.eu/portal/>). Дати відповіді на такі питання:
  - Які ресурси відображаються на цьому веб-порталі?
  - Які країни беруть участь у його наповненні?
  - На яких мовах включаються ресурси до цього веб-порталу?
  - Чому можна стверджувати, що ресурси з країн Європейського Союзу стали доступнішими для українських користувачів?
4. Обґрунтувати, чи узгоджується принцип загальнодоступності бібліотек з введенням платних послуг.
5. Ознайомитися з постами блога Української бібліотечної асоціації «Доступ громадян до офіційної інформації» <http://govinfo.library.wordpress.com/>

Тренер пояснює слухачам, що вони повинні самостійно ознайомитися із Інтернет-ресурсами з питань доступності до офіційної інформації, Європейською цифровою бібліотекою, звертає їхню увагу на літературу, яку необхідно опрацювати самостійно для розуміння основних положень теми доступності до інформації та трансформації функцій сучасної бібліотеки.

Тренер пропонує слухачам здійснити самоконтроль отриманих знань шляхом надання відповідей на питання, що подані нижче.

Поради
тренеру

Питання для самоперевірки

1. У чому полягає фізична та інтелектуальна доступність інформації та бібліотечних ресурсів?
2. Назвіть загальносвітові тенденції трансформації інформаційного середовища.
3. Що впливає на розширення функцій бібліотеки в сучасних умовах?
4. В чому полягають особливості трансформації бібліотеки як соціального інституту в Україні?
5. Як закон про авторське право впливає на доступність документів та інформації?
6. Назвіть важливі для українських бібліотек напрямки покращання доступу до інформації та бібліотечних матеріалів.

7. Чому зміни в професійній свідомості бібліотечних та інформаційних працівників, рівень засвоєння ними нових знань, вмінь, професійних норм і цінностей важливі для покращання доступу до інформації?

Критерії оцінювання, форма контролю знань

На початку наступного заняття варто здійснити вибіркоче експрес-опитування слухачів, поставивши їм декілька запитань:

1. Які основні фактори впливають на трансформацію функцій бібліотек в сучасних умовах?
2. Що таке фізична та інтелектуальна доступність інформації та бібліотечних ресурсів?

Література

Основна

1. Библиотеки и интеллектуальная свобода [Электронный ресурс] : заявление подготовлено ИФЛА/ФАИФЕ и утверждено исполнительным советом ИФЛА 25 марта 1999 в Гааге, Голландия. — Режим доступа : http://archive.ifla.org/faife/policy/iflastat/iflastat_ru.htm. — Назва з екрану.
2. Позиция Международной федерации библиотечных ассоциаций и учреждений (ИФЛА) по обеспечению авторского права в области электронных информационных ресурсов [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://archive.ifla.org/III/clm/p1/pos-dig-r.pdf>. — Назва з екрану.
3. Ойрашський маніфест: Порядок денний проекту PULMAN для електронної Європи // Центри публічного доступу до Інтернету в бібліотеках : документи і матеріали. — К., 2005. — С. 16-20.
4. Окінавська хартія глобального інформаційного суспільства // Центри публічного доступу до Інтернету в бібліотеках : документи і матеріали. — К., 2005. — С. 23-32.
5. Підсумкові документи Всесвітнього саміту з питань інформаційного суспільства [Електронний ресурс] : Женева 2003 — Туніс 2005) — Режим доступа : <http://apitu.org.ua/wsis>. — Назва з екрану.
6. Дворкина, М. Я. Информационное обслуживание : социокультурный подход / МГУКИ ; М. Дворкина. — М. : Профиздат, 2001. — 111 с. — (Сер. «Современная библиотека». Вып. 11). Гл. 5. Информационное обслуживание — система доступа к информации [Электронный ресурс]. — Режим доступа : http://www.library.ru/1/kb/books/dvorkina/chapter_5.php. — Назва з екрану.
7. Пашкова, В. С. Загальні тенденції розвитку бібліотеки як соціального інституту в умовах переходу до інформаційного суспільства й актуалізація діяльності бібліотечних асоціацій / В. С. Пашкова // Пашкова В. С. Національні бібліотечні асоціації, 1876—2008 : монографія. - Розд. 3. — Х. : Акта, 2009. — С. 175-189.
8. Пашкова, В. С. Роль бібліотек у розвитку громадянського суспільства / В. С. Пашкова // Бібл. форум України. — 2006. — № 1. — С. 14-16.
9. Пашкова, В. С. Рівноправний доступ, рівні можливості: еволюція бібліотечного обслуговування громадян із особливими потребами / В. С. Пашкова // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. — 2006. — № 3. — С. 26-34.
10. Шрайберг, Я. Л. Библиотеки, электронная информация и меняющееся общество в информационном веке : ежегод. докл. конф. «Крым», год 2006 / Я. Л. Шрайберг. — Судак ; Москва, 2006. — 36 с.

Додаткова

1. "Бібліотеки прискорюють доступ до знань" — інтерв'ю з Еллен Тайс, президентом IFLA [Електронний ресурс] — Режим доступа : <http://www.goethe.de/ins/ua/kie/wis/sbi/pol/uk5648063.htm>. — Назва з екрану.
2. Пашкова, В. С. Використання сучасних інформаційних технологій у публічних бібліотеках України / В. С. Пашкова, І. О. Шевченко, Я. О. Хіміч // Бібл. форум України. — 2009. — № 1. — С. 2-25.
3. Досьє: Відкритий доступ — вільний доступ до знань [Електронний ресурс]. — Режим доступа : <http://www.goethe.de/wis/bib/dos/oac/ukindex.htm>. — Назва з екрану.
4. Відкритий доступ для всіх? Дискусія щодо «гейдельберзького заклику» [Електронний ресурс]. — Режим доступа : <http://www.goethe.de/wis/bib/dos/oac/uk4812973.htm>. — Назва з екрану.

Тема 1.3. Інтелектуальна свобода та бібліотечно-інформаційна політика держави

Зміст. Бібліотечна політика як діяльність органів державної влади та управління, громадських структур, окремих організацій, що визначається їх цілями й спрямована на організацію та стимулювання процесу модернізації бібліотек та/або бібліотечної справи. Інформаційна політика як сукупність законів і положень, що пов'язані та керують створенням, виробництвом, збиранням, зберіганням, організацією, розповсюдженням та доступом до інформації. Значення та функції інформаційної та бібліотечної політики. Забезпечення прав людини на свободу слова та інформацію, гарантування вільного і рівноправного доступу до інформації. Різниця в культурному, соціальному, релігійному та політичному підходах до вирішення проблем інформаційної політики в різних державах. Детермінація політики держави щодо діяльності бібліотек соціально-економічним розвитком суспільства та трансформацією системи функцій книгозбірень. Книгозбірні в системі освіти, науки, книговидавництва, інформації, телекомунікації, культури та ін. Бібліотеки у рамках інформаційної політики. Концепція інтелектуальної свободи як основа інформаційно-бібліотечної політики в демократичних країнах.

Державна бібліотечна політика у колишньому СРСР. Соціально-політичні перетворення і зміна парадигми бібліотечної політики в сучасній Україні. Державна складова бібліотечної політики в Україні. Реалізація права громадян на бібліотечне обслуговування, забезпечення загальної доступності до інформації та культурних цінностей, що збираються, зберігаються й надаються в тимчасове користування бібліотеками, – основа державної політики в галузі бібліотечної справи в Україні.

Стаття 34 Конституції України, що гарантує право громадян на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань. Закони України "Про інформацію", "Про бібліотеки і бібліотечну справу", інші закони, що забезпечують реалізацію свободи слова в Україні. Діяльність органів державної влади та управління, громадських структур, окремих організацій у сфері формування та реалізації бібліотечно-інформаційної політики. Громадська рада з питань свободи слова та інформації як незалежний суспільний суб'єкт прийняття рішень з питань інформаційної політики. Основні пріоритети сучасної бібліотечної політики в Україні: підвищення ролі бібліотек і їхній розвиток у контексті культурної і соціокультурної трансформації суспільства, розширення доступу до інформації та її доступності для споживачів, підвищення статусу професії та стимулювання її розвитку.

Важливість переходу від державної бібліотечної – до національної інформаційної політики як єдиної, погоджено сформованої та реалізованої всіма відомствами та інституціями державної політики, яка забезпечує вільний доступ та обмін інформацією та ідеями.

Кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань. Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір.

*Конституція України
Ст. 34*

До уваги тренерів!

Вивчення цієї теми передбачає розуміння того, що діяльність книгозбірень, надання доступу до інформації відбувається в різних сферах – освіти, науки, книговидавництва, культури, інформації тощо. Важливо, щоби бібліотеки були «видимими» в усіх сферах, де розробляється і реалізується політика щодо доступу до інформації.

Варто звернути увагу на важливість формування національної інформаційної політики як єдиної, погоджено сформованої та реалізованої всіма відомствами та інституціями державної політики, яка забезпечує вільний доступ та обмін інформацією та ідеями.

Важливо розглянути роль і відповідальність у сфері формування та реалізації бібліотечно-інформаційної політики:

- органів державної влади та управління;
- громадських структур;
- окремих організацій.

Тема 1.3. Інтелектуальна свобода та бібліотечно-інформаційна політика держави

Тема вивчається під час:

- лекційного заняття – 2 години;
- самостійної роботи слухачів – 4 години.

Контроль знань за темою – експрес-опитування.

ЛЕКЦІЙНЕ ЗАНЯТТЯ

План

1. Значення та функції бібліотечно-інформаційної політики.
2. Детермінація політики держави щодо діяльності бібліотек соціально-економічним розвитком суспільства та трансформацією системи функцій книгозбірень.
3. Забезпечення прав людини на свободу слова та інформацію, гарантування вільного і рівноправного доступу до інформації.
4. Державна бібліотечна політика в Україні: історія та сучасність.

Тренер проводить лекційне заняття із застосуванням презентації до теми 1.3 у форматі PowerPoint, що подана у додатку, звертає увагу на основні закони, що регулюють бібліотечно-інформаційну сферу у частині забезпечення інтелектуальної свободи та доступу до інформації.

Поради
тренеру

САМОСТІЙНА РОБОТА (ВИКОНУЄТЬСЯ У ПОЗНАВЧАЛЬНИЙ ЧАС)

Завдання для самостійної роботи

1. Ознайомитися з сайтом Міністерства культури України, визначити структури Міністерства, що відповідають за бібліотечну політику, проаналі-

зувати документи, що виставлені на сайті й визначають бібліотечно-інформаційну політику держави.

2. Скласти список громадських організацій — міжнародних і національних, які опікуються свободою слова та інформації, та їхніх веб-адрес.
3. За виданням: Пашкова В. С. Національні бібліотечні асоціації, 1876-2009 (Х., 2009) проаналізувати діяльність національних бібліотечних асоціацій різних країн з розвитку та реалізації бібліотечно-інформаційної політики.
4. Дослідити діяльність Української бібліотечної асоціації щодо важелів впливу на розвиток бібліотечно-інформаційної політики (за матеріалами її веб-сайту: <http://uba.org.ua>).

Тренер доводить до відома слухачів, що для кращого розуміння матеріалу цієї теми, вони мають самостійно ознайомитися з Інтернет-ресурсами Міністерства культури України, Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України, Державного агентства з питань науки, інновацій та інформатизації України, Української бібліотечної асоціації, дослідити й окреслити коло громадських організацій, в поле діяльності яких входить захист інтелектуальної свободи. Важливо також самостійно ознайомитися з зарубіжним досвідом у цій царині, вивчити рекомендовану літературу.

Тренер пропонує слухачам здійснити самоконтроль отриманих знань шляхом надання відповідей на питання, що подані нижче.

Питання для самоперевірки

1. Які основні закони України визначають правове поле діяльності бібліотеки?
2. В чому полягає значення бібліотечно-інформаційної політики?
3. Хто розробляє та реалізує бібліотечно-інформаційну політику?
4. Як громадськість бере участь у формуванні та реалізації бібліотечно-інформаційної політики?
5. В чому полягають пріоритети сучасної державної бібліотечно-інформаційної політики України?

Критерії оцінювання, форми контролю знань

Форма контролю: експрес-опитування, бесіда. Можна поставити слухачам такі запитання:

1. Що таке бібліотечна політика?
2. Хто в Україні формує та реалізує бібліотечну політику?

Література

Основна

1. Конституція України : офіц. вид. / Верховна Рада України. — К. : Парлам. вид-во, 2006. — 59с. — (Сер. «Закони України»). Ст. 34.
2. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про інформацію» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2938-17>. — Назва з екрану.

3. Про бібліотеки і бібліотечну справу : Закон України від 25 січ. 1995 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1995. — № 7. — Ст. 45.
4. Про внесення змін до Закону України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» : від 16 бер. 2000 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2000. — № 23. — Ст. 177.
5. Закон України про внесення змін до Закону України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» // Бібл. планета. — 2009. — № 3. — С. 4-5.
6. Про Національну програму інформатизації : Закон України // Урядовий кур'єр. — 1998. — № 48-49. — С. 9-12.
7. Закон України про науково-технічну інформацію 25 черв. 1993 р. № 3322-ХІІ // Законодавство — бібліотекам України. — К., 2000. — С. 44-57. Розд. V. Державна політика в сфері науково-технічної інформації.
8. Про схвалення Концепції Державної цільової національно-культурної програми створення єдиної інформаційної бібліотечної системи «Бібліотека — ХХІ» : розпорядження Кабінету міністрів України від 23 груд. 2009 р. № 1579-р // Урядовий кур'єр. — 2010. — № 2. — С. 5-12.
9. Национальная информационная политика: базовая модель / Пер. с англ. — М. : МЦБС, 2010. — 172 с.
10. Нікіфоренко, Л. Координуюча роль Міністерства культури і туризму України у формуванні і реалізації державної політики в бібліотечній сфері / Л. Нікіфоренко // Бібл. планета. — 2009. — № 3. — С. 9-11.
11. Онищенко, О. Українські бібліотеки у 90-х роках ХХ ст.: основні тенденції розвитку та напрями діяльності / О. Онищенко // Бібл. вісн. — 2009. — № 3. — С.12-23.
12. Вилегжаніна, Т. І. Бібліотеки інформаційного суспільства: проблеми, завдання / Т. І. Вилегжаніна // Бібл. планета. — 2009. — № 4. — С. 4-5.
13. Пашкова, В. С. Внесок асоціацій у розробку та удосконалення бібліотечно-інформаційного законодавства, в організацію та управління бібліотечною справою / В. С. Пашкова // Пашкова В. С. Національні бібліотечні асоціації, 1876—2008 : монографія. — Х. : Акта, 2009. — С. 196-209.
14. Кузьмин, Е. И. Библиотечная политика / Е. И. Кузьмин, Т. Л. Манилова // Науч. и техн. б-ки. — 2002. — № 1. — С. 5—7.
15. Басов, С. А. Демократическая концепция управления библиотечным социальным институтом / С. А. Басов // Библиотековедение. — 2007. — № 3. — С. 29-35.

Додаткова

1. Інформаційна політика України: європейський контекст : монографія / Л. В. Губерський, Є. Є. Камінський, Є. А. Макаренко та ін. — К. : Либідь, 2007. — 360 с. Розділ. 1. Інформаційна політика України за доби глобалізації, с. 13-36. Інформаційна політика та інформаційна безпека України на сучасному етапі, с. 130-142.
2. Мастіпан, О. Розширене засідання Кабінету Міністрів України О. Мастіпан // Бібл. планета. — 2009. — № 4. — С. 5-7.
3. Басов, С. А. В поисках гражданского общества... Изучаем процессы самоорганизации в сфере библиотечного дела / С. А. Басов // Библ. дело. — 2008. — № 8. — С. 36-40.
4. Соколов, А. В. Гражданское общество и библиотечные ассоциации в России / А. В. Соколов // Современная б-ка. — 2009. — № 1. — С. 50-55.
5. Давидова, І. О. Бібліотека як складова інформаційної інфраструктури держави / Давидова І. О. // Вісн. Кн. палати. — 2005. — № 6. — С. 19-22.
6. Арістова, І. В. Державна інформаційна політика: організаційно-правові аспекти / І. В. Арістова. — Х. : УВС, 2000. — 368 с.
7. Воскобойнікова-Гузєва, О. Пріоритети державної політики, програмного та проектного розвитку бібліотечно-інформаційної сфери України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.itdev.org.ua/uk/uchasnyku/presentations/pannelive>. — Назва з екрану.

Тема 1.4. Бібліотека і цензура

Зміст. Цензура як контроль держави, організації чи групи людей над публічним виявом думок і творчості індивіда. Придушення вияву певних ідей, торкання певних тем або вживання певних слів. Відкрита цензура, коли видаються спеціальні закони, які забороняють публікацію або оприлюднення певних ідей (наприклад, Китай, або Саудівська Аравія, де законом заборонено відвідування веб-сторінок певної тематики). Прихована цензура у вигляді залякування, коли людям забороняють висловлювати або підтримувати певні ідеї під страхом втрати роботи, суспільної позиції, або загрозою їх життю.

Бібліотечна цензура як соціальне явище, її вплив на обмеження інформації, обсяг друкованих видань, доступ до електронної інформації. Історія питання. Основні форми та напрями втілення духовної та світської цензури у бібліотечну діяльність.

Радянська цензура як основа державної бібліотечної політики. Форми прояву цензури при формуванні книжкових фондів, при розгляді інформації як об'єкту цензури, а також при обслуговуванні користувачів. Вилучення «ідейно-сумнівної» літератури з книжкових фондів, «чистки» серед бібліотечних працівників. Утворення «спецхранів», в яких містилась інформація, вилучена із загального, наукового та культурного обігу. Формування заідеологізованих бібліотечних фондів. Перетворення книгозбірень на заклади політосвіти. Радянські цензурні інституції, що регламентували напрями діяльності бібліотек. Прояви і форми цензури в бібліотечній справі в сучасній Україні.

Хто, що і чому піддає цензурі. Політичні погляди, релігія, секс, погані, образливі слова стосовно раси, культури, етнічної приналежності тощо як привід для цензурування. Відмінність між цензурою та відбором матеріалів у бібліотечній діяльності.

Цензура Інтернету як контроль або обмеження розміщення чи доступу до інформації в Інтернеті. Інтернет-фільтрація. Закон України «Про захист суспільної моралі».

Цензура та захист дітей у бібліотечному обслуговуванні. Рішення Національної експертної комісії України з питань захисту суспільної моралі від 27.08.2009 року про схвалення пам'ятки для батьків „Діти, Інтернет, Мобільний зв'язок“, його рекомендаційний характер.

Ефект «цензора», самоцензура у професійній свідомості бібліотечних працівників.

До уваги тренерів!

При вивченні цієї теми варто звернути увагу слухачів на те, що контроль над публічним виявом думок і творчості індивіда - цензура - можуть вводити не лише держава, але й певні організації чи окремі люди.

Необхідно:

- розглянути різницю між відкритою та прихованою цензурою;
- зупинитися на специфіці бібліотечної цензури;
- пояснити слухачам хто і що піддає цензурі;
- привернути увагу до різниці між цензурою та відбором матеріалів для фондів бібліотек;
- наголосити на проблемах цензури Інтернету.

Тема 1.4. Бібліотека і цензура

Тема вивчається під час:

- лекційного заняття – 2 години;
- практичного заняття (вирішення виробничих ситуацій) – 4 години;
- самостійної роботи слухачів – 2 години.

Контроль знань за темою – експрес-опитування.

ЛЕКЦІЙНЕ ЗАНЯТТЯ

План

1. Цензура як контроль держави, організації чи групи людей над публічним виявом думок і творчості.
2. Бібліотечна цензура як соціальне явище.
3. Історія духовної та світської цензури бібліотечної діяльності.
4. Цензура Інтернету.
5. Форми і методи протистояння цензурі в діяльності бібліотек.
6. Роль міжнародних і національних бібліотечних асоціацій у боротьбі з цензурою.

Тренер проводить лекційне заняття із застосуванням презентації до теми 1.4 у форматі PowerPoint, що подана у додатку. При розгляді питання «Форми і методи протистояння цензурі в діяльності бібліотек» можна використати відеофільми (англійською мовою) з досвіду бібліотек США, в яких йдеться про відзначення «Тижня забороненої книги»:

Banned Book Week 2010 (Тиждень забороненої книги, США):

<http://www.youtube.com/watch?v=MMHhwnVdJ78&feature=related>

<http://www.youtube.com/watch?v=SIJNbyhSvkY&feature=related>

<http://www.youtube.com/watch?v=I8CPKCum7Ng&feature=related>

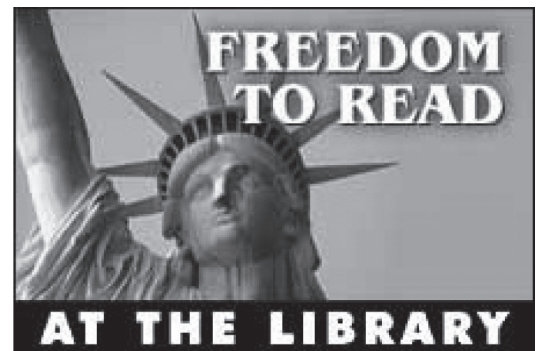
У цих коротких однохвилинних відеофільмах, знятих бібліотекарями, вони показують, які книжки найчас-

Поради
тренеру

тіше роблять спроби заборонити в книгозбірнях окремі громадяни, або організації. Це книжки “Гекльбері Фінн” Марка Твена, “Вбити пересмішника” Харпер Лі, “Про мишей та людей” Джона Стейнбека (через те, що в них використовується некоректне зараз слово «ніґер»); робилися також спроби вилучити з фондів бібліотек Біблію. У першому відео бібліотекарі знялися із своїми улюбленими книжками, які дехто намагається вилучити з фондів бібліотек, у другому – називають і показують такі книжки і кажуть про неприпустимість цензури в бібліотеках, а в третьому відео зняли групу дітей біля виставки «Заборонених книжок» і видно, що діти дивуються, що хтось хотів заборонити ці книжки, а бібліотекарі, нібито забороняючи торкатися цих книжок, пояснюють важливість свідомого вибору книжок для свого читання і неприпустимість диктату і заборон. «Вільні люди читають вільно», – говориться в одному з плакатів Асоціації свободи читання (США), інший плакат проголошує свободу читання в бібліотеках (див. нижче). Варто також згадати про аналогічні акції та кампанії в інших країнах, наприклад, «Тиждень свободи читання» Канадської бібліотечної асоціації.

Асоціація свободи читання (США):
«Вільні люди читають вільно»

Свобода читати в бібліотеці

Вирішення виробничого завдання «Розпізнавання проявів цензури в бібліотечній діяльності»

Мета заняття: на основі отриманих теоретичних знань навчити розпізнавати прояви цензури в бібліотечній діяльності та критично підходити до спроб застосування цензури в практиці роботи бібліотек, а також оволодіти навичками протидії таким спробам.

План заняття

Заняття складається з двох частин: дискусії «Які прояви має цензура в сучасній бібліотеці?» та аналізу Правил користування Інтернетом конкретної бібліотеки з огляду на висвітлення в них ставлення до цензурування Інтернету.

1. Дискусія: Які прояви має цензура в сучасній бібліотеці?

Питання для обговорення

- Чи спостерігали Ви прояви цензури у Вашій бібліотеці? В бібліотечній справі сучасної України?
- Хто може виступати цензором у сучасному світі?
- Чим керуватися бібліотекареві при відборі документів до фондів бібліотеки або при їхньому вилученні?

- Цензура та захист дітей у бібліотечному обслуговуванні – просвіщати чи забороняти?
  - Чи відчуваєте Ви ефект «цензора», самоцензуру в своїй професійній свідомості?
  - Цензура в Інтернеті. Чи потрібні фільтри в Інтернет-центрах бібліотек?
2. Аналіз Правил користування Інтернетом, укладених у книгозбірнях учасників навчання, з огляду на врахування в Правилах ставлення до цензурування Інтернету. На основі вивчення Рекомендацій Української бібліотечної асоціації, матеріалів ІФЛА та аналізу існуючих правил користування сформулювати своє ставлення до наявних або відсутніх положень щодо цензури в Правилах. Правила користування Інтернетом в бібліотеках України наводяться у виданні: Центри публічного доступу до Інтернету. – К, 2006. – С. 64-82. Тренер та учасники навчання обговорюють отримані результати.

Результат заняття: учасники навчання закріплюють теоретичні знання, оволодівають навичками їхнього практичного застосування, зокрема застосовують знання для чіткого формулювання професійного ставлення до проявів цензури, використовують їх для аналізу та вдосконалення існуючих документів бібліотеки. За результатами обговорення кращі варіанти доповнень або редакторських правок документу передаються дирекції відповідної бібліотеки для подальшого розгляду, обговорення та можливого затвердження.

Запитуйте і заохочуйте слухачів ставити запитання й ділитися ідеями. Поважайте учасників дискусії. Не давайте різко негативної оцінки їхнім відповідям, а заохочуйте до спільного пошуку вірної відповіді. Допомагайте учасникам навчитися слухати і поважати думку інших – вести професійну дискусію.

САМОСТІЙНА РОБОТА (ВИКОНУЄТЬСЯ У ПОЗАНАВЧАЛЬНИЙ ЧАС)

Завдання для самостійної роботи

1. Вивчити документи бібліотечних асоціацій стосовно боротьби із цензурою (за виданням: Пашкова В. С. Інтелектуальна свобода та доступ до інформації в бібліотеках: зарубіжний досвід. – К., 1998. – С. 34-38).
2. Дослідити які організації в Україні підтримують боротьбу з цензурою.
3. Проаналізувати чи спостерігаються прояви цензури в роботі Вашої бібліотеки. Визначити засоби протистояння таким проявам.
4. Підготувати виставку (Інтернет-сторінку, або презентацію – за вибором слухача) з теми: «Бібліотек@: свобода читати, слухати, дивитися, думати в бібліотеці», знайти та включити приклади заборонених протягом останніх 100 років у різних країнах книжок, фільмів, авторів, музичних творів, Інтернет-сайтів з поясненням причин, через які вони були заборонені.

Тренер пояснює слухачам, з якими інформаційними джерелами вони повинні самостійно ознайомитися, підказує, на що звернути увагу при підготовці виставки (Інтернет-сторінки, або презентації) з теми: «Бібліотек@: свобода читати, слухати, дивитися, думати в бібліотеці».

*Поради
тренеру*

Тренер пропонує слухачам здійснити самоконтроль отриманих знань шляхом надання відповідей на питання, що подані нижче.

Питання для самоперевірки

1. Навести приклади відкритої і прихованої цензури щодо надання доступу до інформації.
2. Назвати і охарактеризувати основні форми та напрями цензури у бібліотечній діяльності — в історичній перспективі та в сучасному світі.
3. Визначити прояви і форми цензури в бібліотечній справі в сучасній Україні.
4. Назвати основні приводи для цензурування інформації.
5. В чому різниця між цензурою і відбором літератури для бібліотек?
6. Як бібліотекарі ставляться до цензури в Інтернеті?

Критерії оцінювання, форми контролю знань

Тренер оцінює роботу на занятті відповідно до активності слухачів. Результатом роботи є також удосконалений варіант Правил користування Інтернетом бібліотек, в яких працюють слухачі. Для експрес-опитування можна використати такі запитання:

1. Чому заперечення цензури — серед основних цінностей бібліотечної професії в демократичному суспільстві?
2. Яке ставлення до цензури Української бібліотечної асоціації?

Література

Основна

1. Закон України «Про захист суспільної моралі» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1296-15&p=1298471711638549>. — Назва з екрану.
2. Декларація про бібліотеки, інформаційні служби та інтелектуальну свободу, прийнята в Глазго [Електронний ресурс] / пер. В. С. Пашкової. — Режим доступу : <http://ula.org.ua/index.php?id=276&L=0>. — Назва з екрану.
3. Маніфест ІФЛА про Інтернет [Електронний ресурс] / пер. В. С. Пашкової. — 1 с. — Режим доступу : <http://www.uba.org.ua/htdocs/modules/tinycontent/index.php?id=17>. — Назва з екрану.
4. Спільна заява Міжнародної федерації бібліотечних асоціацій та установ (ІФЛА) і Міжнародної асоціації видавців (МАВ) про свободу висловлення в INTERNET / Пер. з англ. В. С. Пашкової // Вісн. Кн. палати. — 2004. — № 4. — С. 17.
5. Цензура [Електронний ресурс] — Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A6%D0%B5%D0%BD%D0%B7%D1%83%D1%80%D0%B0>. — Назва з екрану.
6. Інформаційна політика України: європейський контекст : монографія / Л. В. Губерський, Є. С. Камінський, Є. А. Макаренко та ін. — К. : Либідь, 2007. — 360 с.
Політична цензура в Україні: наслідки запровадження та засоби протидії, С. 66-69.
7. Петерсон, К. Вибір щодо безпеки Інтернету в публічних бібліотеках. Яким чином повинно регулюватися використання Інтернету задля отримання загальної користі? [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.bibliomist.org/pdf/treasure_box/2.pdf. — Назва з екрану.
8. Каракоз, О. О. Формування методів бібліотечної цензури / О. О. Каракоз // Праці Національного Педагогічного університету ім. М. Драгоманова : зб. наук. праць. — Вип. 3. — К., 2004. — С. 60-67.
9. Каракоз, О. О. Бібліотечна цензура в Україні у двадцять роки ХХ століття / О. О. Каракоз // Вісн. Кн. палати. — 2004. — № 11. — С. 29-33.

Тема 1.5. Вільний доступ і обмін інформацією як умова міжнародного бібліотечно-інформаційного співробітництва. Роль ЮНЕСКО, ІФЛА та інших міжнародних організацій

Зміст. Міжнародне співробітництво, обмін інформацією та ідеями — обов'язкова умова розвитку суспільства — культури, науки, техніки, освіти, виробництва. Глобалізація цього явища. Приєднання України до єдиного світового інформаційного простору і необхідність вивчення та врахування міжнародно визнаних норм інформаційного співробітництва, знання специфіки й особливостей функціонування інформаційно-бібліотечних систем, розуміння основних принципів інформаційної політики в окремих країнах та в об'єднаннях країн. Концепція «Інформація без кордонів». Функція бібліотеки — не лише зберігати літературу і давати читачам певні видання, які зберігаються в її фондах, а забезпечувати читачам доступ до світових інформаційних джерел, до будь-якої бібліотеки або документів усіх видів і на будь-яких носіях. Концепція «віртуальної бібліотеки». Міжнародне співробітництво, яке передбачає обмін бібліографічними даними, електронну доставку, міжнародний книгообмін, спільну каталогізацію та створення баз даних, реалізацію спільних науково-дослідних проектів в галузі бібліотечно-інформаційної діяльності та ін.

Вплив на міжнародне бібліотечне співробітництво політико-економічних змін, демократизації, тенденцій до об'єднання — з одного боку, та тенденцій національного самовизначення і сепаратистського руху — з іншого боку. Основні підходи, пріоритети і стратегії міжнародного інформаційного співробітництва. Можливості та умови використання міжнародного консалтингу в бібліотечно-інформаційній сфері.

Концепція інтелектуальної свободи як основа інформаційно-бібліотечної діяльності та співпраці. Діяльність ЮНЕСКО та ІФЛА. Комітет з вільного доступу до інформації та свободи висловлення (FAIFE) ІФЛА, його значення для захисту інтелектуальної свободи. Діяльність інших міжнародних бібліотечних об'єднань та організацій у цій сфері. Роль благодійних фондів та організацій у сприянні міжнародному бібліотечному співробітництву шляхом проведення спільних наукових досліджень, наукових конференцій і семінарів бібліотечних працівників, обміну спеціалістами, надання можливості навчання, стажування, наукових досліджень за кордоном, здійснення спільних проектів, консалтингової діяльності тощо.

Участь бібліотечної спільноти України у міжнародному бібліотечному співробітництві. Роль зарубіжних посольств, культурних представництв і фондів у розвитку міжнародної співпраці українських бібліотек.

До уваги тренерів!

Вивчення цієї теми передбачає розуміння тенденцій трансформації функцій сучасної бібліотеки, про що йшлося у попередній темі курсу.

Слухачам важливо пояснити, що забезпечити читачам доступ до світових інформаційних джерел можливо лише за умови широкого міжнародного співробітництва, дотримання міжнародних стандартів і норм.

Тренеру варто особливу увагу приділити роз'ясненню ролі та розгляду діяльності провідних міжнародних організацій, полем діяльності яких є бібліотечно-інформаційна справа, передусім ЮНЕСКО та ІФЛА.

Корисно наголосити, що захистом інтелектуальної свободи та розробкою політики щодо цих питань опікується Комітет з вільного доступу до інформації та свободи висловлення (FAIFE).

Тема 1.5. Вільний доступ і обмін інформацією як умова міжнародного бібліотечно-інформаційного співробітництва. Роль ЮНЕСКО, ІФЛА та інших міжнародних організацій

Тема вивчається під час:

- лекційного заняття – 2 години;
- самостійної роботи слухачів – 4 години.

Контроль знань за темою – експрес-опитування.

ЛЕКЦІЙНЕ ЗАНЯТТЯ

План

1. Значення міжнародного співробітництва в умовах глобалізації.
2. Фактори, що впливають на міжнародне співробітництво в бібліотечно-інформаційній сфері.
3. Концепція інтелектуальної свободи як основа інформаційно-бібліотечної діяльності та співпраці.
4. Внесок ЮНЕСКО, ІФЛА та інших міжнародних об'єднань у розвиток міжнародної бібліотечної співпраці.
5. Участь бібліотечної спільноти України у міжнародному бібліотечному співробітництві.

Тренер проводить лекційне заняття із застосуванням презентації до теми 1.5 у форматі PowerPoint (подана у додатку). Розглядаючи питання «Участь бібліотечної спільноти України у міжнародному бібліотечному співробітництві», тренер рекомендує слухачам слідкувати за інформацією у блозі «Творчість та інновації в українських бібліотеках» (<http://libinnovate.wordpress.com>), де висвітлюється участь Української бібліотечної асоціації у роботі ІФЛА та міжнародних проектах. Зокрема, можна переглянути двохвилинне відео (УБА стала членом ІФЛА [Електронний ресурс]. Доступ до доку-

Поради
тренеру

менту: <http://tiny.cc/dgjh2>) англійською мовою та зачитати дослівний переклад, який також подається на блозі за вказаною адресою.

САМОСТІЙНА РОБОТА (ВИКОНУЄТЬСЯ У ПОЗНАВЧАЛЬНИЙ ЧАС)

Завдання для самостійної роботи

1. Проаналізувати веб-сайт програми ЮНЕСКО «Інформація для всіх».
2. Проаналізувати «Положення про бібліотеки та інтелектуальну свободу» ІФЛА, з'ясувати, чому воно важливе для здійснення міжнародної співпраці.
3. Дослідити міжнародну діяльність обласної універсальної наукової бібліотеки (за вибором учасника навчання) на основі аналізу її веб-сайту, публікацій у пресі.
4. Укласти список бібліотечних блогів України, в яких висвітлюється міжнародна співпраця українських книгозбірень. Проаналізуйте їхні публікації протягом останніх двох місяців.
5. На основі вивчення веб-сайтів бібліотек та Української бібліотечної асоціації, публікацій у професійній пресі, аналізу досвіду діяльності бібліотек, в яких працюють учасники навчання, укласти список міжнародних організацій, які здійснюють бібліотечні програми в Україні. Проаналізувати і визначити можливі напрями співпраці конкретної бібліотеки з цими організаціями з питань:
  - вдосконалення інформаційної інфраструктури;
  - розвитку нової бібліотечної послуги;
  - підвищення фахового рівня бібліотекарів.
6. Укласти список міжнародних бібліотечних конференцій і проблем, які обговорювалися на них, що пройшли протягом останнього року в Україні. Які міжнародні партнери брали в них участь?
7. Проаналізувати міжнародну діяльність Української бібліотечної асоціації протягом останнього року. На реалізацію яких проектів і програм вона була спрямована?

Тренер доводить до відома слухачів коло питань, з якими вони повинні ознайомитися самостійно, зокрема, з вітчизняними Інтернет-ресурсами, що висвітлюють міжнародну діяльність українських книгозбірень. Важливо наголосити, що одночасно з аналізом діяльності, слухачам необхідно визначити можливі шляхи її удосконалення.

Тренер пропонує слухачам здійснити самоконтроль отриманих знань шляхом надання відповідей на питання, що подані нижче.

Поради
тренера

Питання для самоперевірки

1. В чому полягає значення міжнародного бібліотечного співробітництва? Які його основні напрями? В чому полягає сутність концепції «Інформація без кордонів»?
2. Які програми, важливі для діяльності бібліотек, реалізує ЮНЕСКО?
3. В чому полягає внесок ІФЛА у розвиток міжнародної бібліотечної співпраці?
4. Членами яких міжнародних організацій є бібліотечні установи України?

5. Які міжнародні організації сприяли залученню бібліотек України у міжнародні проекти?
6. Які міжнародні проекти у бібліотечній сфері реалізуються нині в Україні?
7. Охарактеризуйте основні знання та вміння бібліотечно-інформаційного спеціаліста, потрібні для ефективного міжнародного співробітництва.

Критерії оцінювання, форми контролю знань

Форма контролю: експрес-опитування, бесіда. Під час короткої бесіди із слухачами тренер пропонує їм висловитися щодо значення міжнародного бібліотечного співробітництва, назвати провідні міжнародні організації в галузі бібліотечної справи. Можливі питання для експрес-опитування:

1. Назвіть провідні міжнародні організації в галузі бібліотечно-інформаційної діяльності.
2. Членами яких міжнародних бібліотечних організацій є бібліотечні організації та установи України?
3. Чому міжнародне бібліотечне співробітництво важливе в сучасних умовах?

Література

Основна

1. Стратегический план программы ЮНЕСКО «Информация для всех» (2008-2013 гг.). — М. : Междунар. центр библ. сотрудничества, 2009. — 48 с.
2. Пашкова, В. С. Роль Української бібліотечної асоціації у реалізації міжнародних проектів розвитку публічних бібліотек / В. С. Пашкова // Документознавство. Бібліотекознавство. Інформаційна діяльність : пробл. науки, освіти, практики : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 25-26 трав. 2004 р. — К., 2004. — С. 65-66.
3. Гришина, С. Выход библиотекарей в мир [Електронний документ] / С. Гришина // Библиотечное дѣло. — 2009 — Режим доступу : <http://www.bibliograf.ru/issues/2009/9/134/0/1054/>. — Назва з екрану.
4. Зверевич, В. В. Международный проект «Sister Libraries» Американской библиотечной ассоциации и новые возможности для библиотечного сообщества бывшего СССР / В. В. Зверевич // Науч. и техн. б-ки. — 2002. — № 4. — С. 37–41.

Додаткова

1. Павленко, Т. Б. Модель корпоративного проекта по формированию сводного электронного каталога: из опыта медицинских библиотек Украины [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://booksearch.kture.kharkov.ua/phpBB3/viewtopic.php?f=3&t=3>. — Назва з екрану.
2. УБА стала членом ІФЛА [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://tiny.cc/dgj2>. — Назва з екрану.
3. Українська бібліотечна асоціація на Конференції ІФЛА [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.uba.org.ua/htdocs/modules/news/article.php?storyid=436>. — Назва з екрану.
4. Конати, Б. Обширная география деятельности благодаря локальным партнерствам: Американские информационные центры и библиотеки-побратимы [Електронний ресурс] / Б. Конати, А. МакГлинчи, В. Пашкова // Шестнадцатая Международная конференция «Крым 2009»: Библиотеки и информационные ресурсы в современном мире науки, культуры, образования и бизнеса. — М.: ГПНТБ, 2009. — Режим доступу : <http://www.gpntb.ru/win/inter-events/crimea2009/disk/25.pdf>. — Назва з екрану.

РОЗДІЛ 2. ПРОФЕСІЙНА ЕТИКА БІБЛІОТЕКАРЯ

Тема 2.1. Кодекс етики бібліотекаря - визначення соціальної відповідальності професії та морально-етичних норм бібліотечно-інформаційного обслуговування.

Зміст. Основні поняття. Професійна етика як спосіб обґрунтування правил і норм поведінки та соціально-культурного пояснення культурно-гуманістичного призначення професії. Етика та норми професійної поведінки бібліотекаря. Кодекси та інші документи, що регулюють етичні взаємини. Кодекс як упорядковане зібрання принципів етики. Основні види кодексів етики бібліотекаря: декларативні або наснажливі (у США, Росії, Україні); рекомендаційні, або освітні (Швейцарія, Японія); регламентуючі або регулятивні, директивні (Мексика, Словенія).

Проблеми етики і система цінностей бібліотечно-інформаційної діяльності. Концепція інтелектуальної свободи — основний постулат етики бібліотечного працівника в демократичному суспільстві. Заперечення цензури.

Етика і соціальна відповідальність. Трансформації соціальної відповідальності бібліотекаря: збереження фондів, якість обслуговування читача, відповідальність перед суспільством. Етична взаємодія: «бібліотекар — соціум», «бібліотекар — користувач», «бібліотекар — колеги, установа», «бібліотекар — я сам, моя особистість».

Інтернет-ресурси та проблеми етики бібліотечної діяльності. Інформаційна етика як дисципліна, що досліджує моральні проблеми, що постають як наслідок застосування інформаційних технологій.

Кодекс етики Української бібліотечної асоціації, зміст і шляхи запровадження. Консолідація бібліотекарів навколо моральних та етичних проблем професії, розширення моральної самосвідомості професіоналів.

Кодекси корпоративної етики.

До уваги тренерів!

Оволодіння теоретичним матеріалом і практичними вміннями і навичками щодо цієї теми – обов'язкова передумова успішної діяльності кожного бібліотекаря. Вивчення цієї теми передбачає оволодіння нормами професійної поведінки бібліотекаря, ознайомлення з різними підходами до унормування професійних відносин.

Важливо, щоби кожен слухач:

- був ознайомлений і навчився на практиці дотримуватися цінностей бібліотечно-інформаційної діяльності;
- зрозумів свою відповідальність в етичній взаємодії «бібліотекар - соціум», «бібліотекар – користувач», «бібліотекар – колеги, установа», «бібліотекар – я сам, моя особистість».

Тренеру варто наголосити, що важливим документом для професії є Кодекс етики Української бібліотечної асоціації, тож необхідно, щоби кожен бібліотекар був ознайомлений і дотримувався його.

Тема 2.1. Кодекс етики бібліотекаря - визначення соціальної відповідальності професії та морально-етичних норм бібліотечно-інформаційного обслуговування.

Тема вивчається під час:

- лекційного заняття – 2 години;
- практичного заняття (вирішення виробничих завдань) – 4;
- самостійної роботи слухачів – 4 години.

ЛЕКЦІЙНЕ ЗАНЯТТЯ

План

1. Професійна етика як спосіб обґрунтування правил і норм поведінки та соціально-культурного пояснення призначення професії.
2. Кодекси як упорядковані зібрання принципів етики. Основні види кодексів етики бібліотекаря.
3. Концепція інтелектуальної свободи – основний постулат етики бібліотечного працівника в демократичному суспільстві.
4. Етика і соціальна відповідальність.
5. Інформаційна етика як дисципліна, що досліджує моральні проблеми, що постають як наслідок застосування інформаційних технологій.
6. Кодекс етики Української бібліотечної асоціації, зміст і шляхи запровадження.

Тренер проводить лекційне заняття із застосуванням презентацій у форматі PowerPoint до теми 2.1 (див. у додатку). Варто попередньо ознайомитися з кодексами етики бібліотекарів з різних країн, що подані у додатку, використовувати їх як приклади для ілюстрації основних положень при викладенні лекційного матеріалу. Рекомендується наголосити, що обізнаність і дотримання кодексу етики – важлива умова професійної діяльності.

Поради
тренеру

Вирішення виробничого завдання «Етичні дилеми в бібліотечній роботі»

Мета заняття: на основі отриманих теоретичних знань навчитися розпізнавати етичні дилеми в процесі бібліотечного обслуговування та професійно діяти в умовах виникнення складних етичних ситуацій.

План заняття

Практичне заняття складається з двох етапів. На першому етапі учасники навчання знайомляться з Кодексом етики Української бібліотечної асоціації. На другому – шукають відповіді й обговорюють конкретні етичні дилеми, які виникають в процесі бібліотечної діяльності. Зокрема, модератор може поставити певні запитання, або окреслити конкретну виробничу ситуацію для обговорення з учасниками навчання. Примірний список запитань, завдань і опис конкретних ситуацій подається нижче.

Важливо уважно слухати відповіді учасників. Якщо вони дають неповну або неточну відповідь, то запросіть до слова іншого учасника. Це допоможе тренеру, не втручаючись у дискусію, отримати повну відповідь і сприятиме самостійному пошуку учасниками навчання вірного підходу до вирішення складного етичного питання.

1. Які дії бібліотекаря можна розглядати як спробу обмежити доступ до інформації читача?
2. Бібліотекар не видав читачеві нову цікаву книжку, «притримавши» її для начальства. В чому полягає порушення професійної етики?

3. Запропонуйте зміни до тексту Кодексу етики Української бібліотечної асоціації з огляду на сучасні потреби вдосконалення бібліотечного обслуговування та доступу до інформації.
4. Читачеві потрібна інформація для відповіді на питання вікторини. Читач в друкованих джерелах відповіді на запитання вікторини не знайшов, тому звернувся до працівників Інтернет-центру бібліотеки. Сам читач шукати інформацію в Інтернеті не вміє. Відповідь для нього знайшов бібліотекар, а читач надіслав цю відповідь до організаторів вікторини. Чи порушені етичні засади? В чому полягають ці порушення?
5. Директор юнацької бібліотеки пишається створеною персоналом книгозбірні базою даних рефератів, яку вони пропонують користувачам: «Коли до нас приходять читачі з певною темою реферату, їм не треба шукати реферат в Інтернеті. Ми надаємо їм вже готовий реферат!» В чому полягає порушення професійної етики та моралі? Якими мають бути дії професіонала в цій ситуації?
6. Що має бути пріоритетним: безкоштовне надання доступу чи розширення кола інформаційних ресурсів, що пропонуються бібліотекою?
7. Які дії бібліотекаря можна розглядати як корупційні?
8. До бібліотекаря звертається підліток по інформацію про аборти. Які варіанти відповіді та дій бібліотекаря спостерігаються в сучасній бібліотеці? Які мають бути дії бібліотекаря відповідно до Кодексу етики?

9. Бібліотекар розсилає певну інформацію за електронними адресами своїх користувачів, попередньо не запитавши їхньої згоди отримувати інформацію від книгозбірні. Чи є це порушенням професійної етики? Як треба організувати процес електронної розсилки, не порушуючи етичних норм?
10. Чи повинна бібліотека встановлювати фільтри на робочих станціях з доступом до Інтернету для читачів? Як це узгоджується з Кодексом етики бібліотекаря?
11. Чи існують етичні підходи до обмеження часу користування Інтернетом в бібліотеці для читачів? Яка може бути стратегія та тактика бібліотеки?
12. Бібліотекар дає читачеві пароль на користування базою даних за ліцензійною угодою, призначеною лише для працівника бібліотеки. Поясніть, чому це є порушенням професійної етики.
13. Назвіть випадки з Вашої практики, коли вступали в конфлікт професійні цінності та Ваші цінності як особистості; професійні цінності та вимоги користувача; професійні цінності та вимоги керівництва бібліотеки; професійні цінності та вимоги партнерів бібліотеки.
14. Директор книгозбірні доручає бібліотекареві допомогти молодому спеціалістові освоїти певну ділянку роботи, але бібліотекар не хоче витратити час і ділитися своїми знаннями з молодим колегою. В чому полягає порушення професійної етики?
15. Бібліотекар протягом декількох років не знайомиться з публікаціями в професійній пресі, відмовляється від всіх видів підвищення кваліфікації. Чи є це порушенням професійної етики? Поясніть чому?
16. Чи треба карати за порушення професійної етики? Які можуть бути покарання по відношенню до порушників професійної етики? Хто має їх застосовувати?

Результат заняття: Учасники навчання закріплюють теоретичні знання, навчаються розпізнавати етичні дилеми в процесі бібліотечного обслуговування, оцінювати ситуацію з огляду на цінності бібліотечної професії та професійно діяти в умовах виникнення складних етичних ситуацій.

САМОСТІЙНА РОБОТА (ВИКОНУЄТЬСЯ У ПОЗНАВЧАЛЬНИЙ ЧАС)

Завдання для самостійної роботи

1. Вивчити рекомендовану літературу.
2. Проаналізувати сторінку Російської бібліотечної асоціації «Кодекси бібліотечної етики» (<http://www.rba.ru/or/comitet/10/cod.html>).
3. Проаналізувати та порівняти кодекси етики бібліотекарів України, США, Росії.

Тренер пояснює слухачам, що вони повинні самостійно ознайомитися із кодексами етики декількох країн, що подані в додатку, визначити критерії, за якими їх можна порівнювати, зрозуміти ознаки, за якими кодекси відносять до декларативних або наснажливих; рекомендаційних або освітніх; регламентуючих або регулятивних, директивних. Тренер також підказує, на що звернути особливу увагу при вивченні рекомендованої літератури та при ана-

Поради
тренеру

лізі веб-ресурсів з питань професійної етики бібліотекаря (на прикладі Російської бібліотечної асоціації).

Тренер пропонує слухачам здійснити самоконтроль отриманих знань шляхом надання відповідей на питання, що подані нижче.

Питання для самоперевірки

1. Що таке «кодекс етики» бібліотекаря?
2. Які існують види кодексів бібліотечної етики? В чому полягають переваги та недоліки різних типів кодексів професійної етики?
3. До якого виду можна віднести Кодекс етики Української бібліотечної асоціації? Чому?
4. Які існують шляхи забезпечення дієвості кодексів професійної етики бібліотечних працівників?
5. Чому концепція інтелектуальної свободи є основним постулатом етики бібліотечного працівника в демократичному суспільстві?
6. У чому полягає соціальна відповідальність бібліотечно-інформаційного працівника?
7. Як трансформувалося поняття соціальної відповідальності бібліотекаря?
8. Чому ера електронної інформації викликала нові етичні проблеми бібліотечної діяльності?
9. Що таке кодекси корпоративної етики? Навіщо вони?
10. Які фактори впливають на розвиток етичної свідомості бібліотекаря?

Критерії оцінювання, форми контролю знань

Форма контролю: дискусія. Активність слухачів під час пошуку відповідей на етичні дилеми в бібліотечній роботі свідчатиме про результати опанування ними теоретичними знаннями й практичними навичками з теми.

Література

Основна

1. Кодекс етики бібліотекаря // Українська бібліотечна асоціація: : документи і матеріали. – К., 2010. – С. 48-49.
2. Маніфест ІФЛА з прозорості, раціонального управління та свободи від корупції (2008 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ula.org.ua/index.php?id=276&L=0>
3. Старжес, П. Интеллектуальная свобода — центр этической вселенной библиотекаря П. Старжес // Библ. дело. — 2011. — № 1. — С. 20-23.
4. Петрухно, Ю. Міжособистісні відносини в кодексах бібліотечної етики : міжнародна практика інституалізації / Ю. Петрухно // Вісн. Кн. палати. — 2002 — № 1. — С.22-25.
5. Пашкова, В. С. Професійна етика бібліотекаря: роль професійних об'єднань у визначенні соціальної відповідальності та морально-етичних норм професії / В. С. Пашкова // Пашкова В. С. Національні бібліотечні асоціації, 1876-2008. — Х., 2009. — С. 244-261.
6. Дворкина, М. Я. Информационное обслуживание: социокультурный подход / МГУКИ ; М. Я Дворкина. — М. : Профиздат, 2001. — 111 с. — (Сер. «Современная библиотека». Вып. 11) Гл. 4 Ценности и этика информационного обслуживания [Электронный ресурс]. — Режим доступа : http://www.library.ru/1/kb/books/dvorkina/chapter_4.php. — Назва з екрану.
7. Трушина, И. А. Этика библиотекаря: моральный закон внутри нас / Трушина И. А. — М. : «ФАИР», 2008. — 272 с.: ил.
8. Езова, С. А. Слагаемые библиотечной этики / С. А. Езова // Bibliosfera. — 2010. — № 2. — С. 48-50.

Тема 2.2. Конфіденційність у бібліотечно-інформаційному обслуговуванні

Зміст. Моральні, законодавчі та професійні основи забезпечення конфіденційності бібліотечного обслуговування та даних про користувачів (інформації персонального характеру). Право на доступ до інформації та право на конфіденційність як основні принципи бібліотечної етики. Закони щодо конфіденційності та захисту персональних даних (інформації персонального характеру). Загрози конфіденційності обслуговування та даних про читача, зокрема в умовах дії антитерористичних законів.

Захист бібліотекарями прав читачів на інформацію, на користування бібліотекою, захист їх особистості та приватності, в тому числі й через збереження таємниці, як важливе етичне питання. Забезпечення конфіденційності під час довідково-бібліографічного обслуговування, при бібліографічному інформуванні, інформаційному пошуку, в процесі видачі літератури тощо. Конфіденційність інформації про коло читання читача. Конфіденційність у цифровому середовищі.

Захист конфіденційності дорослих і дітей.

Бібліотечні асоціації та захист конфіденційності бібліотечного обслуговування. Досвід США та інших демократичних країн щодо забезпечення конфіденційності бібліотечного обслуговування та даних про читачів (інформації персонального характеру).

Проблеми забезпечення конфіденційності бібліотечного обслуговування та даних про читачів в Україні.

Тема 2.2. Конфіденційність у бібліотечно-інформаційному обслуговуванні

До уваги тренерів!

Оволодіння теоретичним матеріалом і практичними вміннями і навичками щодо цієї теми – обов'язкова передумова успішної діяльності кожного бібліотекаря. Вивчення цієї теми передбачає оволодіння нормами професійної поведінки бібліотекаря, ознайомлення з різними підходами до унормування професійних відносин.

Важливо, щоби кожен слухач:

- був ознайомлений і навчився на практиці дотримуватися цінностей бібліотечно-інформаційної діяльності;
- зрозумів свою відповідальність в етичній взаємодії «бібліотекар - соціум», «бібліотекар – користувач», «бібліотекар – колеги, установа», «бібліотекар – я сам, моя особистість».

Тренеру варто наголосити, що важливим документом для професії є Кодекс етики Української бібліотечної асоціації, тож необхідно, щоби кожен бібліотекар був ознайомлений і дотримувався його.

Тема вивчається під час:

- лекційного заняття – 2 години;
- практичного заняття (вирішення виробничих завдань) – 4;
- самостійної роботи слухачів – 4 години.

ЛЕКЦІЙНЕ ЗАНЯТТЯ

План

1. Моральні, законодавчі та професійні основи забезпечення конфіденційності бібліотечно-інформаційного обслуговування та даних про користувачів (інформації персонального характеру).
2. Забезпечення конфіденційності бібліотечно-інформаційного обслуговування
3. Конфіденційність інформації про коло читання читача.
4. Конфіденційність у цифровому середовищі.
5. Захист конфіденційності дорослих і дітей.
6. Проблеми забезпечення конфіденційності в бібліотеках України та досвід зарубіжних країн.

Під час лекції тренер цитує Загальну Декларацію прав людини (Стаття 12), яка проголошує: «Ніхто не може зазнавати безпідставного втручання у його особисте і сімейне життя, безпідставного посягання на недоторканність його житла, тайну його кореспонденції або на його честь і репутацію. Кожна людина має право на захист закону від такого втручання або таких посягань». Тренер може зауважити, що щороку в Європейському Союзі проводиться День Конфіденційності (<http://dataprivacyday2010.org/history/>). Метою Дня Конфіденційності є надання європейським громадянам можливості зрозуміти, які особисті дані збираються і

Поради
тренеру

обробляються, чому це відбувається, які права вони мають, щоб захистити себе. Громадяни також повинні бути поінформовані про ризики, пов'язані з незаконною та неправильною обробкою їхніх особистих даних.

Тренер проводить лекційне заняття із застосуванням презентації у форматі PowerPoint до теми 2.2, включеної до додатку, звертає увагу на останні введені в дію законодавчі документи стосовно доступу до персональних даних та проблеми запровадження їх у бібліотечну практику. При розгляді зарубіжного досвіду захисту конфіденційності читачів у нагоді можуть стати відео (англійською мовою), які можна скачати з Інтернету. Їхній список подано нижче.

<http://www.youtube.com/watch?v=r5Ojglaly9w>

<http://www.youtube.com/watch?v=wwdVEsRUMCQ> Захист конфіденційності в бібліотеці Вун.1.

<http://www.youtube.com/watch?v=6tQUZJlvoEo&NR=1> Захист конфіденційності в бібліотеці Вун.2.

Вирішення виробничого завдання «Забезпечення конфіденційності бібліотечного обслуговування»

Мета заняття: на основі отриманих теоретичних знань навчитися вирішувати на практиці етичні дилеми щодо забезпечення конфіденційності бібліотечного обслуговування та професійно діяти в інтересах користувачів.

План заняття

Практичне заняття складається з двох етапів. На першому етапі учасники навчання під керівництвом модератора (тренера) визначають і обговорюють основні вимоги щодо до-

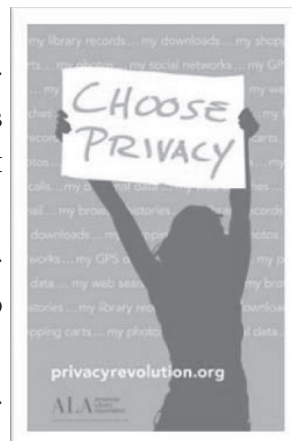
Важливо ставити запитання, які змушують замислитися, залучати учасників навчання до обговорення власного досвіду та спостережень. Заохочуйте до участі людей, які недостатньо проявляють себе у дискусіях. Необхідно поважати учасників, уважно вислуховувати їхні відповіді, залучати до розмови інших учасників, якщо дається невдала відповідь, разом шукати відповідь, яка відповідає етичним принципам бібліотечної професії.

тримання в бібліотеці конфіденційності та захисту даних користувачів, аналізують існуючі положення та інші документи певної бібліотеки з огляду на висвітлення проблеми конфіденційності обслуговування та даних про читача.

На другому етапі заняття учасники навчання разом з тренером шукають відповіді й обговорюють конкретні етичні дилеми, які виникають у процесі бібліотечної діяльності щодо порушення конфіденційності. Зокрема, тренер може поставити певні запитання, або окреслити конкретну виробничу ситуацію для обговорення з учасниками навчання. Примірний список запитань, завдань і опис конкретних ситуацій подається нижче.

1. Обґрунтуйте чи спростуйте твердження: «Дотримуватися конфіденційності важливо лише в медичних бібліотеках. Це не важливо в бібліотеках інших систем і відомств».
2. До бібліотекаря звертається вчитель і просить надати відомості про книги, які прочитали його учні протягом літа. Якими будуть (мають бути) дії бібліотекаря?
3. Батьки просять розповісти їм, чи була їхня дитина у бібліотеці на цьому тижні. Якою має бути відповідь бібліотекаря?
4. Книгозбірня проводить серед читачів-дітей конкурс «Напиши листа Дідові Морозу» і оприлюднює ці листи на своїх стендах. Чи етично проводити такий конкурс? Що і як треба зробити, щоби було етично?

5. Бібліотекар поза очі обговорює і висміює читача та його запит з колегами. Чому це — порушення професійної етики?
6. До бібліотекаря звертаються бізнесмени з проханням надати (продати) базу даних читачів. Якими повинні бути відповідь та дії бібліотекаря? Чому?
7. Бібліотека подає звіт до грантодавача про хід виконання певного проекту, або подає заявку до фундації на фінансування проекту. У звіті (заявці) наводяться прізвища користувачів та дані про їхні інформаційні запити. Чи є це порушенням конфіденційності бібліотечного обслуговування? Якщо треба навести конкретні приклади, як треба це робити?
8. Бібліотекар готує статтю, де збирається згадати прізвища читачів, описати, як бібліотека їм допомагала, або подякувати читачів за їхню допомогу книгозбірні. Чи повинен бібліотекар просити на це дозвіл читачів?
9. Чому в бібліотеках США знищують з пам'яті комп'ютера відомості про книжки, що їх брав користувач, відразу після їхнього повернення до бібліотеки?
10. Чому в процесі запровадження доступу користувачів до Інтернету бібліотекарям важливо забезпечувати конфіденційність і охорону даних про читачів, так само, як це повинно робитися в процесі традиційного бібліотечного обслуговування? Як це повинні робити бібліотекарі?
11. Які ланки бібліотечної діяльності є найслабкішими з огляду на вимоги охорони конфіденційності даних про читача? Які заходи можуть зарадити порушенню конфіденційності даних про читача?
12. Чи потрібен в бібліотеці документ-положення про охорону конфіденційності та даних про читачів? Що і чому в такому документі важливо висвітлити?

Результат заняття: На основі опанування теоретичними знаннями учасники навчання оволодівають вміннями та навичками практичного вирішення етичних дилем щодо забезпечення конфіденційності бібліотечного обслуговування.

САМОСТІЙНА РОБОТА (ВИКОНУЄТЬСЯ У ПОЗАНАВЧАЛЬНИЙ ЧАС)

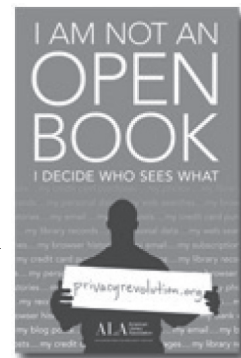
Завдання для самостійної роботи

1. Проаналізувати визначення поняття конфіденційності в законах України «Про захист інформації в автоматизованих системах», «Про інформацію», «Про бібліотеки і бібліотечну справу», «Про захист персональних даних».
2. Вивчити рекомендовану літературу.
3. Проаналізувати регламентуючі документи Вашої бібліотеки з огляду на відображення в них положень захисту конфіденційності бібліотечного обслуговування та даних про читача.

Тренер пояснює слухачам, що вони повинні самостійно ознайомитися із рекомендованою літературою, проаналізувати ситуацію із захистом конфіденційності читачів у їхній бібліотеці. Здійснити самоконтроль отриманих знань слухачі можуть шляхом надання відповідей на питання, що подані нижче.

Питання для самоперевірки

1. Чому дотримання конфіденційності бібліотечного обслуговування важливо для реалізації на практиці концепції інтелектуальної свободи?
2. Чому дотримання конфіденційності бібліотечного обслуговування – серед основних принципів етики бібліотекаря?
3. Які закони регламентують конфіденційність бібліотечного обслуговування та захист персональних даних?
4. Якими документами можуть регулюватися відносини бібліотеки та читачів щодо конфіденційності бібліотечного обслуговування?
5. В яких сферах бібліотечної діяльності важливо дотримуватися конфіденційності та захисту персональних даних (інформації персонального характеру)?
6. Що говориться в Кодексі етики Української бібліотечної асоціації про конфіденційність?
7. Як забезпечувати конфіденційність даних про коло читання користувача?
8. Як забезпечується конфіденційність бібліотечного обслуговування дорослих і дітей?

Критерії оцінювання, форми контролю знань

Форма контролю: дискусія. Під час обговорення конкретних виробничих ситуацій тренер зможе перевірити ступінь оволодіння матеріалом.

Література

Основна

1. Про захист персональних даних: Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 34. – Ст. 481.
2. Маніфест ІФЛА про Інтернет [Електронний ресурс] / пер. В. С. Пашкової. – 1 с. – Режим доступу: <http://www.uba.org.ua/htdocs/modules/tinycontent/index.php?id=17>. – Назва з екрану.
3. Конфіденційність // Рекомендації проекту PULMAN. – [К.], 2002. – С. 241.
4. Пашкова В. С. Інтелектуальна свобода та доступ до інформації в бібліотеках: зарубіжний досвід / В. С. Пашкова. – Вид. 2-е доп. – К., 1998. – С. 38-44.

Додаткова

1. Правове регулювання інформації персонального характеру // Доступ до інформації та електронне врядування / Автори-упорядники М. С. Демкова, М. В. Фігель. – К. : Факт, 2004. – С. 36-51.
2. Право на приватність: *conditio sine qua non* / Харків. правозахисна група. – Х. : Фоліо, 2003. – 216 с.

РОЗДІЛ 3. РОЛЬ БІБЛІОТЕЧНОЇ ГРОМАДСЬКОСТІ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРИНЦИПУ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ СВОБОДИ В ДІЯЛЬНОСТІ БІБЛІОТЕК

Тема 3.1. Бібліотечні асоціації: нормотворчість, контроль, навчання

Зміст. Роль професійних бібліотечно-інформаційних об'єднань – міжнародних і національних – у реалізації концепції інтелектуальної свободи. Організація в рамках асоціацій структур, відповідальних за цю царину діяльності.

Внесок Комітету з вільного доступу до інформації та свободи висловлення (FAIFE) ІФЛА у запровадження інтелектуальної свободи в бібліотечну діяльність – заяви, навчання, моніторинг, організація кампаній тощо.

Бібліотечні асоціації світу в боротьбі проти цензури. Розробка кодексів етики, рекомендацій для бібліотек і бібліотекарів, основаних на діючому законодавстві, щодо порядку дій бібліотеки і бібліотекаря у випадках спроби запровадження цензури бібліотечних матеріалів. Організація і проведення навчання бібліотекарів і громадськості з проблем інтелектуальної свободи. Надання консультативної і юридичної допомоги бібліотекарям, які зіткнулися зі спробами запровадити цензуру чи обмежити читання користувачів бібліотек. Проведення і оприлюднення результатів досліджень щодо забезпечення в бібліотеках інтелектуальної свободи. Участь у законотворчій діяльності щодо захисту свободи слова.

Діяльність Української бібліотечної асоціації та інших професійних об'єднань України в цьому напрямку.

До уваги тренерів!

Вивчення цієї теми передбачає ознайомлення з досвідом міжнародних, національних і місцевих професійних громадських організацій щодо захисту інтелектуальної свободи.

Важливо пояснити слухачам, що асоціації об'єднують професіоналів навколо вирішення актуальних проблем – захисту свободи слова, конфіденційності, доступності до інформації тощо. Вони розробляють і узгоджують спільні платформи щодо захисту свободи слова в книгозбірнях, готують заяви, організують навчання та кампанії з підтримки інтелектуальної свободи, здійснюють моніторинг дотримання законів та міжнародних норм у цій царині, розробляють рекомендації, консультують бібліотекарів і органи влади, беруть участь у законотвірчій діяльності.

Тема 3.1. Бібліотечні асоціації: нормотворчість, контроль, навчання

Тема вивчається під час:

- лекційного заняття – 2 години;
- семінарського заняття – 4 години;
- самостійної роботи слухачів – 4 години.

ЛЕКЦІЙНЕ ЗАНЯТТЯ

План

1. Роль професійних бібліотечно-інформаційних об'єднань у реалізації концепції інтелектуальної свободи: розробка норм, навчання, консультування, дослідницька діяльність, участь у законотворчості.
2. Внесок Комітету з вільного доступу до інформації та свободи висловлення (FAIFE) ІФЛА у запровадження інтелектуальної свободи в бібліотечну діяльність.
3. Досвід і завдання бібліотечних асоціацій України щодо захисту свободи слова і безперешкодного обміну інформацією.

Тренер проводить лекційне заняття із застосуванням презентації у форматі PowerPoint до теми 3.1 (подана у додатку). Корисним буде привернення уваги слухачів до заяв і положень провідних бібліотечних асоціацій світу щодо захисту інтелектуальної свободи, зокрема, «Офіційної заяви про інтелектуальну свободу» Канадської бібліотечної асоціації, «Заяви про принципи свободи читання» Австралійської бібліотечної асоціації, «Бібліотечного біллію про права» та «Положення щодо залякування з боку уряду» Американської бібліотечної асоціації, а також інших документів, наведених у додатку.

Поради
тренеру

Семінар

«Організація доступу до електронної інформації: роль і відповідальність бібліотечної спільноти»

Мета заняття: навчитися застосовувати на практиці теоретичні знання стосовно ролі професійних бібліотечно-інформаційних об'єднань — міжнародних і національних — у реалізації концепції інтелектуальної свободи, заохотити зміну ставлення і поведінки учасників навчання «від спостерігачів — до активістів громадських об'єднань».

Заняття проводиться у формі «круглого столу». Ведучий — модератор «круглого столу» — ставить ключові запитання і дає слово всім учасникам навчання відповідно до встановленого регламенту — до 7 хв.

Ключові запитання

1. В чому полягає відповідальність бібліотек щодо забезпечення свободи слова в еру електронної інформації?
2. Чи опікуються міжнародні бібліотечні асоціації проблемами інтелектуальної свободи в електронному середовищі? Які документи ІФЛА присвячені організації доступу до електронної інформації в книгозбірнях? Назвіть їхні основні тези.
3. Чи опікується Українська бібліотечна асоціація та інші професійні громадські організації України проблемами вдосконалення доступу до електронної інформації? В чому це проявляється?
4. Як бібліотечна спільнота може сприяти дотриманню принципу конфіденційності бібліотечного обслуговування стосовно електронної інформації?
5. Які документи повинна розробити Українська бібліотечна асоціація (наприклад, примірні положення, рекомендації тощо) з покращання організації доступу до електронної інформації в книгозбірнях? Які положення в них варто включити?
6. В чому полягає важливість отримання знань стосовно інтелектуальної свободи для працівників книгозбірень? Які знання, вміння та навички в цій царині важливі для бібліотечних працівників? Яку роль повинна відігравати в організації навчання принципам інтелектуальної свободи бібліотечна громадськість (професійні громадські об'єднання)?
7. Запропонуйте Виконавчому офісу УБА проблематику конференцій, семінарів, тренінгів бібліотечних працівників і обґрунтуйте таку потребу.

Тренер має адаптувати питання відповідно до складу учасників навчання, необхідно ставити розгорнуті запитання, які вимагають розгорнутої відповіді, а не відповіді «так» чи «ні». Заохочуйте учасників навчання до обговорення їхнього досвіду. Важливо, щоби тренер управляв дискусією, а не скеровував її. Питання треба роздати слухачам завчасно, щоби вони могли підготуватися і обдумати свої виступи. Для заняття корисно мати фліп-чарт, або дошку, щоби записувати пропозиції учасників.

Відповіді на запитання 4-7 записуються на дошці (фліп-чарті). Узагальнені відповіді на названі запитання надсилаються до Виконавчого офісу Української бібліотечної асоціації.

Література

Основна

1. Окінавська хартія глобального інформаційного суспільства // Центри публічного доступу до Інтернету в бібліотеках : документи і матеріали. — К., 2005. — С. 16-20. — С. 23-32.
2. Підсумкові документи Всесвітнього саміту з питань інформаційного суспільства : Женева 2003 — Туніс 2005) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://apitu.org.ua/wsiv>. — Назва з екрану.
3. Библиотеки и интеллектуальная свобода : заявление подготовлено ИФЛА/ФАИФЕ и утверждено исполнительным советом ИФЛА 25 марта 1999 в Гааге, Голландия [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://archive.ifla.org/faife/policy/iflastat/iflastat_ru.htm. — Назва з екрану.
4. Декларация о библиотеках, информационных службах и интеллектуальной свободе, принятая в Глазго [Електронний ресурс] / ИФЛА. — Режим доступу : <http://archive.ifla.org/faife/policy/iflastat/gldeclar-r.pdf>. — Назва з екрану.
5. Маніфест ІФЛА з прозорості, раціонального управління та свободи від корупції (2008 р.) [Електронний ресурс] / пер. В. С. Пашкової. — Режим доступу : <http://ula.org.ua/index.php?id=276&L=0>. — Назва з екрану.
6. Маніфест ІФЛА про Інтернет [Електронний ресурс] / пер. В. С. Пашкової. — 1 с. — Режим доступу : <http://ula.org.ua/index.php?id=276>. — Назва з екрану.
7. Позиция Международной федерации библиотечных ассоциаций и учреждений (ИФЛА) по обеспечению авторского права в области электронных информационных ресурсов [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://archive.ifla.org/III/clm/p1/pos-dig-r.pdf>. — Назва з екрану.
8. Спільна заява Міжнародної федерації бібліотечних асоціацій та установ (ІФЛА) і Міжнародної асоціації видавців (МАВ) про свободу висловлення в INTERNET / Пер. з англ. В. С. Пашкової // Вісн. Кн. палати. — 2004. — № 4. — С. 17.
9. Маніфест про демократизацію бібліотек : прийнято учасниками Міжнародної наукової конференції «Бібліотека у демократичному суспільстві», організованої факультетом бібліотечно-інформаційних систем Київського державного інституту культури та Українською бібліотечною асоціацією. Київ, 23 листопада 1995 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.uba.org.ua/htdocs/modules/tinycontent/index.php?id=51>. — Назва з екрану.
10. Доступ до Інтернету як бібліотечна послуга: рекомендації Української бібліотечної асоціації // Українська бібліотечна асоціація : документи і матеріали. — К., 2010. — С. 51-53.

Додаткова

1. Центри публічного доступу до Інтернету в бібліотеках : документи і матеріали. — К., 2005. — 137 с.
2. Ойрашський маніфест: Порядок денний проекту PULMAN для електронної Європи // Центри публічного доступу до Інтернету в бібліотеках: документи і матеріали. — К., 2005. — С. 16-20.
3. Кодекс етики бібліотекаря // Українська бібліотечна асоціація : документи і матеріали. — К., 2010. — С. 48-49.
4. Чи можуть співіснувати системи менеджменту цифрових прав і свобода інформації? [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.goethe.de/ins/ua/kie/wis/sbi/urheberrecht/uk3256193.htm>. — Назва з екрану.

<p style="text-align: center;">САМОСТІЙНА РОБОТА (ВИКОНУЄТЬСЯ У ПОЗНАВЧАЛЬНИЙ ЧАС)</p>
--

Завдання для самостійної роботи

1. Вивчити рекомендовану літературу.
2. Проаналізувати веб-сайт Української бібліотечної асоціації з огляду на відображення проблем захисту інтелектуальної свободи та професійної етики.
3. Проаналізувати діяльність місцевого осередку бібліотечної асоціації щодо просування Кодексу етики.

Тренер пояснює слухачам, що вони повинні самостійно ознайомитися із рекомендованою літературою та веб-сайтом Української бібліотечної асоціації, проаналізувати, що робиться місцевим осередком асоціації в цьому напрямку, продумати, які покращання в цій царині можливі з огляду на основні положення міжнародних документів.

Здійснити самоконтроль отриманих знань слухачі можуть шляхом надання відповідей на питання, що подані нижче.

Питання для самоперевірки

1. Які завдання стоять перед ІФЛА в царині інтелектуальної свободи?
2. Яка структура ІФЛА опікується проблемами інтелектуальної свободи?
3. Назвіть останні документи ІФЛА, дотичні до проблем захисту інтелектуальної свободи.
4. Як бібліотечні асоціації сприяють реалізації концепції інтелектуальної свободи в діяльності бібліотек?
5. Які заходи Української бібліотечної асоціації сприяють впровадженню концепції інтелектуальної свободи в діяльність бібліотек?
6. Які організації можуть виступати партнерами бібліотечних асоціацій в Україні з питань захисту інтелектуальної свободи?
7. Чому кодекси етики важливі для бібліотечної діяльності?

Критерії оцінювання, форми контролю знань

Форма контролю: семінар. Критеріями оцінювання знань слухачів може стати їхня активність під час семінару, вміння використовувати теоретичні знання для вирішення конкретних виробничих завдань, критично мислити.

Література

Основна

1. Декларація про бібліотеки, інформаційні служби та інтелектуальну свободу, прийнята в Глазго [Електронний ресурс / пер. В. С. Пашкової]. — Режим доступу : <http://ula.org.ua/index.php?id=276&L=0>. — Назва з екрану.
2. Маніфест ІФЛА з прозорості, раціонального управління та свободи від корупції (2008 р.) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://ula.org.ua/index.php?id=276&L=0>. — Назва з екрану.
3. Маніфест ІФЛА про Інтернет [Електронний ресурс] / пер. В. С. Пашкової. — 1 с. — Режим доступу : <http://www.uba.org.ua/htdocs/modules/tinycontent/index.php?id=17>. — Назва з екрану.
4. Пашкова, В. С. Професійна етика бібліотекаря: роль професійних об'єднань у визначенні соціальної відповідальності та морально-етичних норм професії / В. С. Пашкова // Пашкова В. С. Національні бібліотечні асоціації, 1876—2008 : монографія. — Х., 2009. — Розд. 4. С. 244-261.
5. Пашкова, В. С. Концепція інтелектуальної свободи, вільного й рівноправного доступу до інформації як основа діяльності бібліотечних асоціацій у демократичному суспільстві // Пашкова В. С. Національні бібліотечні асоціації, 1876—2008 : монографія. — Х., 2009. — С. 189-195.
6. Гордон, В. Защита демократии: роль библиотечных ассоциаций [Електронний ресурс] : докл. 119-122 на 66-й Генерал. конф. ИФЛА (13-18 авг. 2000 г., Иерусалим, Израиль) / В. Гордон // Науч. и техн. б-ки. — 2001. — № 3 — Режим доступу : http://www.gpntb.ru/win/ntb/ntb2001/3/f03_18.htm. — Назва з екрану.

Тема 3.2. Форми і методи адвокації інтелектуальної свободи бібліотечними асоціаціями

Зміст. Бібліотечні асоціації як важливі інституції у справі поширення поінформованості та захисту інтелектуальної свободи та свободи слова в суспільстві та серед бібліотечної спільноти. Важливість адвокаційної діяльності бібліотечних асоціацій щодо захисту інтелектуальної свободи та доступності до інформації з представниками всіх гілок влади. Партнерство бібліотечних об'єднань з інституціями громадянського суспільства, мас-медіа та іншими організаціями, установами та окремими особами, які сприяють захисту свободи слова. Створення коаліцій з метою протистояння цензурі читання, Інтернету, діяльності бібліотек.

Кращий досвід бібліотечних асоціацій світу щодо форм і методів адвокації інтелектуальної свободи та доступності до інформації. Організація кампаній на підтримку свободи слова та доступу до інформації. Роз'яснювальна робота в мас-медіа. Лобіювання в урядових структурах усіх рівнів інтересів громадян щодо організації безперешкодного доступу до інформації. Організація та участь бібліотечних асоціацій у слуханнях у парламенті. Заяви щодо свободи слова. Відкриті листи до відповідальних осіб.

Діяльність Офісу інтелектуальної свободи Американської бібліотечної асоціації. «Тиждень забороненої книги» у США як засіб привернути увагу до інтелектуальної свободи.

До уваги тренерів!

Вивчення цієї теми передбачає ознайомлення з основними формами і методами адвокації інтелектуальної свободи бібліотечними асоціаціями. Більш детально форми і методи бібліотечної адвокації розглядаються в спеціальному курсі, розробленому Українською бібліотечною асоціацією (розробник: проф. В. В. Загуменна). При вивченні ж цієї теми особлива увага має приділятися адвокаційним практикам у царині інтелектуальної свободи та доступності до інформації.

Звернення тренера до досвіду провідних бібліотечних асоціацій світу допоможе різнобічно висвітлити накопичений досвід і допомогти слухачам опанувати основними методами адвокації інтелектуальної свободи.

Важливо:

- пояснити слухачам роль партнерства бібліотечних асоціацій і книгозбірень з іншими організаціями громадянського суспільства та медіа;
- допомогти їм краще орієнтуватися в питаннях лобювання органів державної влади стосовно захисту свободи слова та доступності до інформації.

Тема 3.2. Форми і методи адвокації інтелектуальної свободи бібліотечними асоціаціями

Тема вивчається під час:

- лекційного заняття – 2 години;
- практичного заняття (вирішення виробничих завдань) – 2;
- самостійної роботи слухачів – 4 години.

Контроль знань за темою – експрес-опитування

ЛЕКЦІЙНЕ ЗАНЯТТЯ

План

1. Роль бібліотечних асоціацій у поширенні поінформованості та захисту інтелектуальної свободи в суспільстві та серед бібліотечної спільноти.
2. Партнерства з метою протистояння цензурі читання, Інтернету, діяльності бібліотек.
3. Кращий досвід бібліотечних асоціацій світу щодо форм і методів адвокації інтелектуальної свободи та доступності до інформації.

Тренер проводить лекційне заняття із застосуванням презентацій у форматі PowerPoint до теми 3.1, використовуючи документи (положення, заяви, рекомендації тощо) бібліотечних асоціацій різних країн, наведених у додатку.

Поради
тренеру

Вирішення виробничого завдання «Ефективні форми та методи адвокації інтелектуальної свободи місцевим осередком бібліотечної асоціації»

Мета заняття: на основі вивчення досвіду бібліотечних асоціацій світу оволодіти навичками визначення ефективних форм і методів адвокації інтелектуальної свободи та доступності до інформації місцевим осередком бібліотечної асоціації.

На початку заняття учасники навчання під керівництвом модератора називають основні форми і методи адвокації інтелектуальної свободи, що їх застосовують провідні бібліотечні асоціації світу. Після цього вони, поділившись на пари, укладають примірний план заходів місцевого відділення бібліотечної асоціації щодо поширення поінформованості та захисту інтелектуальної свободи в громаді та серед бібліотечної спільноти. Модератор звертає увагу учасників навчання на необхідність визначення кола питань, яким буде присвячена діяльність місцевого осередку асоціації (наприклад: протистояння цензурі читання, Інтернету, діяльності бібліотек; конфіденційність бібліотечного обслуговування; доступність до бібліотек та інформації для людей з особливими потребами тощо). Під час планування важливо також визначити форми і методи адвокаційної діяльності, на кого вона буде спрямована (бібліотечна спільнота та/або суспільство: урядовці, громада, освітяни, молодь тощо). Необхідно також окреслити коло партнерів для реалізації спільних дій, визначити показники успішності запланованих заходів. Учасникам навчання варто ознайомитися з планами адвокаційної діяльності загальнонаціональних громадських професійних організацій з метою можливого узгодження своїх дій. До укладеного плану необхідно також додати список матеріалів, які треба розробити для успішної кампанії на захист інтелектуальної свободи (наприклад: прес-реліз, пам'ятка, веб-сторінка тощо). Важливо у плані визначити відповідальних за виконання запланованих завдань.

Наприкінці заняття кожна пара презентує свій план, а інші учасники навчання та модератор коментують його. Укладені плани, які отримали позитивну оцінку колег, передаються місцевому осередку бібліотечної асоціації для можливого запровадження.

Результат заняття: На основі вивчення досвіду бібліотечних асоціацій світу учасники навчання оволодівають навичками визначення ефективних форм і методів адвокації інтелектуальної свободи та доступності до інформації, навчаються запроваджувати їх у життя місцевим осередком бібліотечної асоціації.

САМОСТІЙНА РОБОТА (ВИКОНУЄТЬСЯ У ПОЗАНАВЧАЛЬНИЙ ЧАС)

Завдання для самостійної роботи

1. Проаналізувати основні методи та форми поширення поінформованості та захисту свободи слова в суспільстві та серед бібліотечної спільноти, що використовуються бібліотечними асоціаціями України.
2. Вивчити рекомендовану літературу.
3. Визначити можливих партнерів бібліотечних асоціацій у захисті інтелектуальної свободи.
4. Ознайомитися з веб-сайтом Офісу інтелектуальної свободи Американської бібліотечної асоціації (<http://www.ala.org/ala/aboutala/offices/oif/index.cfm>).

Тренер пояснює слухачам, що вони повинні самостійно вивчити рекомендовану літературу, ознайомитися з діяльністю Української бібліотечної асоціації щодо захисту свободи слова та покращання доступу до інформації та бібліотечних ресурсів, зокрема із сайтом асоціації (www.ula.org.ua), публікаціями на її блогах «Творчість та інновації в Українських бібліотеках»

(<http://libinnovate.wordpress.com>), з адвокації (advocacy-uba.blogspot.com) і «Доступ громадян до офіційної інформації: роль бібліотек» (<http://govinfo.library.wordpress.com>). Важливо заохотити слухачів не лише отримувати інформацію в соціальних мережах, але й активно обговорювати інформацію, висловлювати свою думку. Для визначення можливих партнерів бібліотек і бібліотечних асоціацій у захисті інтелектуальної свободи корисно отримати навички моніторингу мережі, навчитися чітко формулювати основні завдання партнерства, знаходити порозуміння з іншими організаціями громадянського суспільства на місцевому, національному та міжнародному рівні. Для того, щоби краще зрозуміти зарубіжний досвід у цій царині варто ознайомитися з веб-сайтом Офісу інтелектуальної свободи Американської бібліотечної асоціації (<http://www.ala.org/ala/aboutala/offices/oif/index.cfm>). Для тих, хто недостатньо володіє англійською мовою, тренер пояснює, як використовувати можливості онлайн-перекладача.

Поради
тренеру

Здійснити самоконтроль отриманих знань слухачі можуть шляхом надання відповідей на питання, що подані нижче.

Питання для самоперевірки

1. Чому бібліотечні асоціації важливі для поширення поінформованості та захисту інтелектуальної свободи й свободи слова в суспільстві та серед бібліотечної спільноти?
2. Назвіть основних партнерів бібліотечних асоціацій щодо захисту інтелектуальної свободи?
3. Чому створення коаліцій необхідно для протистояння цензурі читання, Інтернету, діяльності бібліотек?
4. В чому полягає позитивний досвід бібліотечних асоціацій щодо захисту інтелектуальної свободи?

Критерії оцінювання, форми контролю знань

Форма контролю: опитування, бесіда. Критеріями оцінювання знань слухачів може стати їхня активність під час практичного заняття, вміння використовувати теоретичні знання для вирішення конкретних виробничих завдань, критично мислити.

Література

Основна

1. Пашкова, В. С. Професійна етика бібліотекаря: роль професійних об'єднань у визначенні соціальної відповідальності та морально-етичних норм професії / В. С. Пашкова // Пашкова В. С. Національні бібліотечні асоціації, 1876—2008 : монографія. — Х., 2009. — Розд. 4. С. 244-261
2. Пашкова, В. С. Концепція інтелектуальної свободи, вільного й рівноправного доступу до інформації як основа діяльності бібліотечних асоціацій у демократичному суспільстві / В. С. Пашкова // Пашкова В. С. Національні бібліотечні асоціації, 1876—2008 : монографія. — Х., 2009. — Розд. 3. С. 189-195.
3. Гордон, В. Защита демократии: роль библиотечных ассоциаций [Електронний ресурс] : докл. 119-122 на 66-й Генерал. конф. ИФЛА (13-18 авг. 2000 г., Иерусалим, Израиль) / В. Гордон // Науч. и техн. б-ки. — 2001. — № 3. — Режим доступа : http://www.gpntb.ru/win/ntb/ntb2001/3/f03_18.htm. — Назва з екрану.

КОНТРОЛЬ ЗНАНЬ

Вхідний контроль знань.

Питання для вхідного контролю знань (анкета)

З метою вивчення ступеню Вашої готовності до вивчення курсу «Інтелектуальна свобода та доступність інформації в демократичному суспільстві. Етика бібліотечного працівника» просимо Вас відповісти на питання нашої анкети. Ваші відповіді сприятимуть удосконаленню організації навчання.

1. Прізвище, ім'я, по батькові _____
2. Місце роботи, посада _____
3. Освіта _____
4. Скільки років працюєте в бібліотеці _____
5. Коли і де Ви востаннє підвищували кваліфікацію? _____
_____
_____
6. Як Ви розумієте поняття «інтелектуальна свобода»? _____
_____
_____
_____
7. Що таке доступність до інформації та доступність до бібліотеки? _____
_____
_____
_____
8. Що таке бібліотечно-інформаційна політика держави? _____
_____
_____
9. Як Ви — бібліотекар — ставитеся до цензури? _____
_____
_____

10. Чому дотримання інтелектуальної свободи важливо для міжнародного бібліотечного співробітництва? _____
_____
_____
_____
_____
11. Чи знайомі Ви з «Кодексом етики бібліотекаря» Української бібліотечної асоціації? _____
_____
_____
12. Для чого необхідний Кодекс етики бібліотекаря? _____
_____
_____
_____
_____
13. Чи використовуєте Ви його в практиці роботи? Якщо «так», то як? _____
_____
_____
_____
_____
14. Що таке конфіденційність бібліотечного обслуговування? _____
_____
_____
_____
_____
15. Охарактеризуйте роль бібліотечної громадськості в забезпеченні принципу інтелектуальної свободи в діяльності бібліотек _____
_____
_____
_____
_____

Вихідний контроль знань. Питання для співбесіди

1. Вільне висловлення та свобода слова як фундаментальне право особи. Імплементація міжнародних норм права людини на вільне висловлення в різному геополітичному контексті.
2. Значення концепції інтелектуальної свободи для бібліотечно-інформаційної галузі та бібліотечної професії.
3. Партнерство бібліотек та інших організацій у запобіганні загрозам інтелектуальній свободі.
4. «Глобалізація» суспільства та завдання бібліотек.
5. Проблеми доступності інформації та бібліотек. Фізична та інтелектуальна доступність.
6. Доступність бібліотек для людей з фізичними та психічними обмеженнями
7. Бібліотечні асоціації та проблеми доступності інформації
8. Загальносвітові тенденції трансформації інформаційного середовища та розширення функцій бібліотек.
9. Особливості й завдання трансформації бібліотеки як соціального інституту в Україні.
10. Значення та функції бібліотечно-інформаційної політики.
11. Детермінація політики держави щодо діяльності бібліотек соціально-економічним розвитком суспільства та трансформацією системи функцій книгозбірень.
12. Забезпечення прав людини на свободу слова та інформацію, гарантування вільного і рівноправного доступу до інформації.
13. Державна бібліотечна політика в Україні: історія та сучасність.
14. Цензура як контроль держави, організації чи групи людей над публічним виявом думок і творчості.
15. Історія духовної та світської цензури бібліотечної діяльності.
16. Бібліотечна цензура як соціальне явище.
17. Цензура в Інтернеті.
18. Форми і методи протистояння цензурі в діяльності бібліотек.
19. Роль міжнародних і національних бібліотечних асоціацій у боротьбі з цензурою.
20. Значення міжнародного співробітництва в умовах глобалізації.
21. Фактори, що впливають на міжнародне співробітництво в бібліотечно-інформаційній сфері.
22. Концепція інтелектуальної свободи як основа інформаційно-бібліотечної діяльності та співпраці.
23. Внесок ЮНЕСКО, ІФЛА та інших міжнародних об'єднань у розвиток міжнародної бібліотечної співпраці.

24. Участь бібліотечної спільноти України у міжнародному бібліотечному співробітництві.
25. Професійна етика як спосіб обґрунтування правил і норм поведінки та соціально-культурного пояснення культурно-гуманістичного призначення професії.
26. Кодекси як упорядковані зібрання принципів етики. Основні види кодексів етики.
27. Концепція інтелектуальної свободи – основний постулат етики бібліотечного працівника в демократичному суспільстві.
28. Етика і соціальна відповідальність.
29. Інформаційна етика як дисципліна, що досліджує моральні проблеми, що постають як наслідок застосування інформаційних технологій.
30. Кодекс етики Української бібліотечної асоціації, зміст і шляхи запровадження.
31. Моральні, законодавчі та професійні основи забезпечення конфіденційності бібліотечного обслуговування та даних про користувачів (інформації персонального характеру).
32. Забезпечення конфіденційності бібліотечного обслуговування.
33. Конфіденційність інформації про коло читання читача.
34. Конфіденційність у цифровому середовищі.
35. Захист конфіденційності дорослих і дітей.
36. Досвід США та інших демократичних країн щодо забезпечення конфіденційності бібліотечного обслуговування та даних про читачів (інформації персонального характеру).
37. Проблеми забезпечення конфіденційності бібліотечного обслуговування та даних про читачів в Україні.
38. Роль професійних бібліотечно-інформаційних об'єднань у реалізації концепції інтелектуальної свободи: розробка норм, навчання, консультування, дослідницька діяльність, участь у законотворчості.
39. Внесок Комітету з вільного доступу до інформації та свободи висловлення (FAIFE) ІФЛА у запровадження інтелектуальної свободи в бібліотечну діяльність.
40. Досвід і завдання бібліотечних асоціацій України щодо захисту свободи слова і безперешкодного обміну інформацією.
41. Роль бібліотечних асоціацій у поширенні поінформованості та захисту інтелектуальної свободи в суспільстві та серед бібліотечної спільноти.
42. Партнерства з метою протистояння цензурі читання, Інтернету, діяльності бібліотек.
43. Кращий досвід бібліотечних асоціацій світу щодо форм і методів адвокації інтелектуальної свободи та доступності до інформації.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Основна

1. Конституція України : офіц. вид. / Верховна Рада України. К. : Парламентське вид-во, 2006. 59 с. (Серія «Закони України»).
2. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про інформацію» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nau.kiev.ua/index.php?page=hotline&file=354322-13012011-0.txt&code=2938-17>. – Назва з екрану.
3. Про бібліотеки і бібліотечну справу : Закон України від 25 січ. 1995 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1995. № 7. – Ст. 45.
4. Про внесення змін до Закону України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» : від 16 бер. 2000 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2000. № 23. – Ст. 177.
5. Закон України про внесення змін до Закону України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» // Бібл. планета. – 2009. № 3. – С. 4-5.
6. Закон України про науково-технічну інформацію 25 чер. 1993 р. № 3322-ХІІ // Законодавство – бібліотекам України. – К., 2000. – С. 44-57.
7. Про Національну програму інформатизації : Закон України // Урядовий кур'єр. – 1998. – № 48-49. – С. 9-12.
8. Закон України «Про захист суспільної моралі» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1296-15&p=1298471711638549>. – Назва з екрану.
9. Про схвалення Концепції Державної цільової національно-культурної програми створення єдиної інформаційної бібліотечної системи «Бібліотека – ХХІ» : розпорядження Кабінету міністрів України від 23 груд. 2009 р. № 1579-р // Урядовий кур'єр. 2010. – № 2. – С. 5-12.
10. Всеобщая декларация прав человека : принята и провозглашена в резолюции 217 А (III) Генеральной Ассамблеи от 10 декабря 1948 года [Електронний ресурс]. Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_015.
11. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод зі змінами, внесеними Протоколом N 11 (994_536) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_004. – Назва з екрану.
12. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права : (Міжнародний пакт ратифіковано Указом Президії Верховної Ради Української РСР N 2148-VIII (2148-08) від 19.10.73 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_043. – Назва з екрану.
13. Стратегический план программы ЮНЕСКО «Информация для всех» (2008-2013 гг.). – М. : Междунар. центр библиотечного сотрудничества, 2009. – 48 с.
14. Национальная информационная политика: базовая модель / Пер. с англ. – М. : МЦБС, 2010. – 172 с.
15. Окінавська хартія глобального інформаційного суспільства // Центри публічного доступу до Інтернету в бібліотеках : документи і матеріали. – К., 2005. – С. 16-20. – С. 23-32.
16. Підсумкові документи Всесвітнього саміту з питань інформаційного суспільства [Електронний ресурс] : Женева, 2003 – Туніс, 2005 – Режим доступу : <http://aritu.org.ua/wsis>. – Назва з екрану.

17. Библиотеки и интеллектуальная свобода [Электронный ресурс] : заявление подготовлено ИФЛА/ФАИФЕ и утверждено исполнительным советом ИФЛА 25 марта 1999 в Гааге, Голландия. — Режим доступа : http://archive.ifla.org/faife/policy/iflastat/iflastat_ru.htm. — Назва з екрану.
18. Декларація про бібліотеки, інформаційні служби та інтелектуальну свободу, прийнята в Глазго [Електронний ресурс] / пер. В. С. Пашкової. Режим доступа : <http://ula.org.ua/index.php?id=276&L=0>. — Назва з екрану.
19. Маніфест ІФЛА з прозорості, раціонального управління та свободи від корупції (2008 р.) [Електронний ресурс] / пер. В. С. Пашкової. — Режим доступа : <http://ula.org.ua/index.php?id=276&L=0>. — Назва з екрану.
20. Маніфест ІФЛА про Інтернет [Електронний ресурс] / пер. В. С. Пашкової. — 1 с. — Режим доступа : <http://ula.org.ua/index.php?id=276>. — Назва з екрану.
21. Позиция Международной федерации библиотечных ассоциаций и учреждений (ИФЛА) по обеспечению авторского права в области электронных информационных ресурсов [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://archive.ifla.org/III/clm/p1/pos-dig-r.pdf>. — Назва з екрану.
22. Спільна заява Міжнародної федерації бібліотечних асоціацій та установ (ІФЛА) і Міжнародної асоціації видавців (МАВ) про свободу висловлення в INTERNET / пер. з англ. В.С. Пашкової // Вісн. Кн. палати. — 2004. № 4. — С. 17.
23. Ойрашський маніфест: Порядок денний проекту PULMAN для електронної Європи // Центри публічного доступу до Інтернету в бібліотеках : документи і матеріали. — К., 2005. — С.16-20.
24. Маніфест про демократизацію бібліотек : прийнято учасниками Міжнародної наукової конференції «Бібліотека у демократичному суспільстві», організованої факультетом бібліотечно-інформаційних систем Київського державного інституту культури та Українською бібліотечною асоціацією. Київ, 23 листопада 1995 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступа : <http://www.uba.org.ua/htdocs/modules/tinycontent/index.php?id=51>. — Назва з екрану.
25. Кодекс етики бібліотекаря // Українська бібліотечна асоціація : документи і матеріали. — К., 2010. — С. 48-49.
26. Басов, С. А. Демократическая концепция управления библиотечным социальным институтом / С. А. Басов // Библиотековедение. 2007. № 3. С. 29-35.
27. Вилегжаніна, Т. І. Бібліотеки інформаційного суспільства: проблеми, завдання / Т. І. Вилегжаніна // Бібл. планета. — 2009. — № 4. — С. 4-5.
28. Гордон, В. Защита демократии: роль библиотечных ассоциаций [Электронный ресурс]: докл. 119-122 на 66-й Генерал. конф. ИФЛА (13-18 авг. 2000 г., Иерусалим, Израиль) / В. Гордон // Науч. и техн. б-ки. 2001. № 3. Режим доступа: http://www.gpntb.ru/win/ntb/ntb2001/3/f03_18.htm. — Назва з екрану.
29. Гришина, С. Выход библиотекарей в мир [Электронный ресурс] / С. Гришина. // Библиотечное дело. — 2009. — № 17. Режим доступа: <http://www.bibliograf.ru/issues/2009/9/134/0/1054/>. — Назва з екрану.
30. Дворкина, М. Я. Информационное обслуживание : социокультурный подход / МГУКИ. ; М. Я. Дворкина. — М. : Профиздат, 2001. — 111 с. — (Сер. «Соврем. б-ка». Вып. 11).
31. Езова, С. А. Слагаемые библиотечной этики / С. А. Езова // Bibliosfera. — 2010. № 2. — С. 48-50.
32. Зверевич, В. В. Международный проект «Sister Libraries» Американской библиотечной ассоциации и новые возможности для библиотечного сообщества бывшего СССР / В. В. Зверевич // Науч. и техн. б-ки. 2002. № 4. С. 37 — 41.

33. Інформаційна політика України: європейський контекст : монографія / Л. В. Губерський, Є. Є. Камінський, Є. А. Макаренко та ін. К. : Либідь, 2007. — 360 с.
34. Каракоз, О. О. Бібліотечна цензура в Україні у двадцять роки ХХ століття / О. О. Каракоз // Вісн. Кн. палати. — 2004. № 11. С. 29-33.
35. Каракоз, О. О. Формування методів бібліотечної цензури / О. О. Каракоз // Праці Національного педагогічного університету ім. М. Драгоманова : зб. наук. праць. Вип. 3. — К., 2004. — С. 60-67.
36. Каракоз, О. О. Бібліотека як складова частина радянської ідеологічної системи / О. О. Каракоз // Бібл. планета. 2003. № 3. С. 20-25.
37. Конфіденційність // Рекомендації проекту PULMAN. — [К.], 2002. — С. 241.
38. Кузьмин, Е. И. Библиотечная политика / Е. И. Кузьмин, Т. Л. Манилова // Науч. и техн. б-ки. — 2002. — № 1. — С. 5–7.
39. Нікіфоренко, Л. Координуюча роль Міністерства культури і туризму України у формуванні і реалізації державної політики в бібліотечній сфері / Л. Нікіфоренко // Бібл. планета. — 2009. — № 3. — С. 9-11.
40. Онищенко, О. Українські бібліотеки у 90-х роках ХХ ст.: основні тенденції розвитку та напрями діяльності / О. Онищенко // Бібл. вісн. — 2009. № 3. — С. 12-23.
41. Пашкова, В. С. Національні бібліотечні асоціації, 1876–2008 : монографія / В. С. Пашкова. — Х. : Акта, 2009. — 336 с.
42. Пашкова, В. С. Роль Української бібліотечної асоціації у реалізації міжнародних проектів розвитку публічних бібліотек / В. С. Пашкова // Документознавство. Бібліотекознавство. Інформаційна діяльність : пробл. науки, освіти, практики : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 25-26 трав. 2004 р. — К., 2004. — С. 65-66.
43. Пашкова, В. С. Інтелектуальна свобода та доступ до інформації в бібліотеках: зарубіжний досвід / В. С. Пашкова. — Вид. 2-е доп. — К., 1998. — 70 с.
44. Пашкова, В. С. Рівноправний доступ, рівні можливості: еволюція бібліотечного обслуговування громадян із особливими потребами / В. С. Пашкова // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. — 2006. № 3. — С. 26-34.
45. Пашкова, В. С. Роль бібліотек у розвитку громадянського суспільства / В. С. Пашкова // Бібл. форум України. — 2006. — № 1. — С. 14-16.
46. Петрухно, Ю. Міжособистісні відносини в кодексах бібліотечної етики : міжнародна практика інституалізації / Ю. Петрухно // Вісн. Кн. палати. 2002 № 1. С. 22-25.
47. Руководство по Манифесту ИФЛА об Интернете [Електронний ресурс] /ИФЛА ; ЮНЕСКО. [Гаага], 2006. — 57 с. — Режим доступу : <http://www.ifla.org/publications/learning-materials-for-workshops-on-the-ifla-internet-manifesto>. — Назва з екрану.
48. Соколов, А. В. Гражданское общество и библиотечные ассоциации в России / А. В. Соколов // Современ. б-ка. — 2009. № 1. — С. 50-55.
49. Старжес, П. Интеллектуальная свобода — центр этической вселенной библиотекаря / П. Старжес // Библиот. дело. — 2011. № 1. — С. 20-23.
50. Трушина, И. А. Этика библиотекаря: моральный закон внутри нас / Трушина И. А. М. : ФАИР, 2008. 272 с. : ил.
51. Цензура [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A6%D0%B5%D0%BD%D0%B7%D1%83%D1%80%D0%B0>. — Назва з екрану.
52. Шрайберг, Я. Л. Библиотеки, электронная информация и меняющееся общество в информационном веке : ежегод. докл. конф. «Крым», год 2006 / Я. Л. Шрайберг. — Судак ; Москва, 2006. — 36 с.

Додаткова

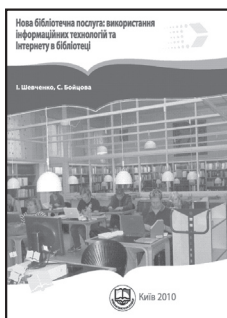
1. "Бібліотеки прискорюють доступ до знань" — інтерв'ю з Еллен Тайс, президентом IFLA // [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.goethe.de/ins/ua/kie/wis/sbi/pol/uk5648063.htm>. — Назва з екрану.
2. Арістова, І. В. Державна інформаційна політика: організаційно-правові аспекти / І. В. Арістова. — Х. : УВС, 2000. — 368 с.
3. Басов, С. А. Библиотека и демократия: первое вступление в проблему / Петербург. Библиот. о-во ; С. А. Басов. СПб. : 2006. 144 с.
4. Басов, С. А. В поисках гражданского общества... Изучаем процессы самоорганизации в сфере библиотечного дела / С. А. Басов // Библ. дело. 2008. № 8. С. 36-40.
5. Басов, С. А. Демократическая концепция управления библиотечным социальным институтом / С. А. Басов // Библиотековедение. 2007. № 3. С. 29-35.
6. Відкритий доступ для всіх? Дискусія щодо «гейдельберзького заклику» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.goethe.de/wis/bib/dos/oac/uk4812973.htm>.
8. Воскобойнікова-Гузєва, О. Пріоритети державної політики, програмного та проектного розвитку бібліотечно-інформаційної сфери України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.itdev.org.ua/uk/uchasnyky/presentations/pannelfive>. — Назва з екрану.
7. Давидова, І. О. Бібліотека як складова інформаційної інфраструктури держави / І. О. Давидова // Вісн. Кн. палати. — 2005. № 6. — С. 19-22.
8. Давидова, І. О. Динаміка інноваційної політики бібліотек в умовах ринкових відносин / І. О. Давидова // Вісн. Харків. держ. акад. культури : зб. наук. пр. — Х., 2004. — С. 161-169.
9. Досьє: Відкритий доступ — вільний доступ до знань [Електронний ресурс]. — режим доступу : <http://www.goethe.de/wis/bib/dos/oac/ukindex.htm>. — Назва з екрану.
10. Звукове вікно у світ — Західнонімецька аудіо-бібліотека для сліпих [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.goethe.de/ins/ua/kie/wis/sbi/pog/uk4789945.htm>. — Назва з екрану.
11. Ярошенко, Т. О. Бібліотеки України за відкритий доступ до знань! / Т. О. Ярошенко // Бібл. форум України. — 2009. № 3. — С. Або: Те саме: [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://idea.com.ua/forum/viewtopic.php?t=810&highlight=n3y2009&sid=4eabadcb83d8dfe838bbb8d9f58b8bd5>. — Назва з екрану.
12. Індивідуальне обслуговування читачів: імідж та етика професійної поведінки бібліотекаря [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://sas1.at.ua/index/0-54>. — Назва з екрану.
13. Інформаційна політика України: європейський контекст : монографія / Л. В. Губерський, Є. С. Камінський, Є. А. Макаренко та ін. К. : Либідь, 2007. 360 с.
14. Каракоз, О. О. Витоки бібліотечної цензури на Україні / О. О. Каракоз // Вісн. Кн. палати. 2002. № 6. С. 33-37.
15. Мастіпан, О. Розширене засідання Кабінету Міністрів України / О. Мастіпан // Бібл. планета. — 2009. — № 4. — С. 5-7.
16. Міжнародні стандарти забезпечення свободи слова : Зб. публікацій міжнар. організації «Артикль 19». — К. : Міленіум, 2003. — 140 с.
17. Натаров, О. Забезпечення сучасними бібліотеками доступу до наукових знань як форма реалізації права на свободу світогляду та віросповідання [Електронний ресурс] / О. Натаров // Україна: події, факти, коментарі. — 2010. № 4. — С. 61-66. — Режим доступу : www.nbuv.gov.ua/Siaz/Ukraine/2010/ukr04.pdf. — Назва з екрану.
18. Очеретянко, В. Загратована думка : [етапи, форми і методи обмеження інтелектуальної свободи в Україні] / Ін-т історії України НАН України ; В. Очеретянко. — К. : Рідний край, 2000. — 150 с.

19. Пашкова, В. С. Досягнення національних бібліотечних асоціацій за сто років функціонування (1876-1970-ті рр.) / В. С. Пашкова // Бібл. форум України. — 2009. — № 1. — С. 45-49. Те саме: [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://idea.com.ua/forum/viewtopic.php?t=771&highlight=n1y2009>. — Назва з екрану.
20. Пашкова, В. С. Роль професійних бібліотечних об'єднань у визначенні морально-етичних норм професії / В. С. Пашкова // Державна історична бібліотека України : історія, сучасність, майбутнє : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 24-25 верес. 2009 р. — К., 2009. — С. 233-237.
21. Пашкова, В. С. Українська бібліотечна асоціація: аналіз реалізації стратегічних напрямів розвитку в 2006-2009 роках / В. С. Пашкова // Вісн. Кн. палати. — 2010. — № 2. — С. 19-25.
22. Пашкова, В. С. Використання сучасних інформаційних технологій у публічних бібліотеках України / В. С. Пашкова, І. О. Шевченко, Я. О. Хіміч // Бібл. форум України. — 2009. № 1. — С. 2-25.
23. Пашкова, В. С. Огляд діяльності бібліотечних асоціацій у розвинених країнах світу в останній чверті ХХ століття / В. С. Пашкова // Бібл. форум України. — 2007. № 1. — С. 42-53.
24. Пашкова, В. С. Роль національних бібліотечних асоціацій у вдосконаленні бібліотечного обслуговування неповноспроможних громадян // Інва.net (Рівне). — 2006. — Вип. 13. — С. 4-6.
25. Право на доступ до інформації: європейські стандарти та конституційні гарантії // Доступ до інформації та електронне врядування / Авт.-упоряд. М. С. Демкова, М. В. Фігель. — К. : Факт, 2004. — С. 20-27.
26. Право на приватність: *conditio sine qua non* / Харків. правозахисна група. — Х. : Фоліо, 2003. — 216 с.
27. Правове регулювання інформації персонального характеру // Доступ до інформації та електронне врядування / Авт.-упоряд. М. С. Демкова, М. В. Фігель. — К. : Факт, 2004. — С. 36-51.
28. Равинский, Д. К. Библиотека и цензура: опыт развитых индустриальных стран [Електронний ресурс] / Д. К. Равинський. — Режим доступу : www.rba.ru/or/comitet/12/mag7/10.pdf. — Назва з екрану.
29. Речицкий, В. Интеллектуальная свобода как предпосылка свободы слова [Електронний ресурс] / В. Речицкий. — Режим доступу : <http://www.khpg.org/index.php?id=1139326560>. — Назва з екрану.
30. Сатин, Д. Доступность информации людям с ограниченными возможностями [Електронний ресурс] / Д. Сатин // Юзабилити Бюллетень. — Вип. № 8 — Режим доступу : <http://www.usabilityprofessionals.ru/usabilitybulletin-8.aspx?EntryID=316>. — Назва з екрану.
31. Свобода информации [Електронний ресурс] — Режим доступу : <http://dic.academic.ru/dic.nsf/lower/18091>. — Назва з екрану.
32. Свобода інформації як виклик : інтерв'ю з Германом Рьошем [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.goethe.de/ins/ua/kie/wis/sbi/pol/uk5428710.htm>. — Назва з екрану.
33. Свобода інформації. Теорія та практика [Електронний ресурс] / Харків. правозахисна група / Р. Карвер, Л. Гамерер, С. Бучанан, Е. Мугедіні, Є. Захаров. — Х., 2005. 99 с. — Режим доступу : <http://eu.prostir.ua/library/1601.html> або: 130 с. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://library.khpg.org/files/docs/foi.pdf>. — Назва з екрану.

34. Современные проблемы библиотечной и информационной этики / РБА ; ИФЛА ; Сост. : Ю. П. Мелентьева ; И. А. Трушина ; Науч. ред. В. Р. Фирсов. СПб., 2006. 244 с.
35. Соколов, А. В. Гражданское общество и библиотечные ассоциации в России / А. В. Соколов // Соврем. б-ка. — 2009. № 1. — С. 50-55.
36. Трушина, И. А. Цензура в библиотеках: старая проблема в новых условиях / И. А. Трушина // Библиотековедение. 2004. № 1. С. 30-34.
37. Трушина, И. А. Этические антиномии в период формирования информационного общества / И. А. Трушина // Цензура в России: история и современность : сб. науч. тр. СПб., 2006. Вып. 3. С. 71-83.
38. Турбаніст, Т. Бібліотека — трансформація соціальної місії / Т. Турбаніст // Світ дитячих бібліотек. — 2007. № 4. — С. 7-9.
39. Українська бібліотечна асоціація на Конференції ІФЛА [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.uba.org.ua/htdocs/modules/news/article.php?storyid=436>. — Назва з екрану.
40. Чи можуть співіснувати системи менеджменту цифрових прав і свобода інформації? [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.goethe.de/ins/ua/kie/wis/sbi/urheberrecht/uk3256193.htm>. — Назва з екрану.

ПОСІБНИКИ ДЛЯ ТРЕНЕРІВ ЗА ПРОГРАМОЮ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ БІБЛІОТЕЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ, РОЗРОБЛЕНІ В ГОЛОВНОМУ ТРЕНІНГОВОМУ ЦЕНТРІ ДЛЯ БІБЛІОТЕКАРІВ У МЕЖАХ ПРОГРАМИ «БІБЛІОМІСТ»:

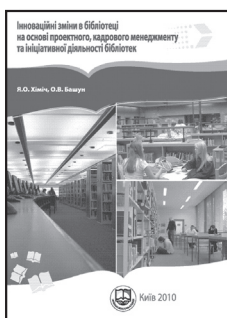
І. Шевченко, С. Бойцова

НОВА БІБЛІОТЕЧНА ПОСЛУГА: ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ТА ІНТЕРНЕТУ В БІБЛІОТЕЦІ

ISBN 978-966-7889-57-9

Метою створення посібника була розробка методичних рекомендацій для тренерів Регіональних тренінгових центрів по проведенню тренінгів з курсу «**Нова бібліотечна послуга: використання інформаційних технологій та Інтернету в бібліотеці**». Розглянуті у посібнику теми сприятимуть формуванню у слухачів знань про роль Інтернету у глобалізації інформаційного простору, проблеми вільного доступу до інформації, специфіці надання доступу до Інтернету у публічній бібліотеці, організації діяльності центрів публічного доступу до мережі, форми и методи інформаційного обслуговування користувачів локальними та мережевими електронними ресурсами, а методичні рекомендації по організації навчання та проведенню занять, дозволять зробити навчання більш ефективним.

Посібник є актуальним і може бути корисними усім, хто цікавиться інформаційними технологіями, займається бібліотечною справою, інформаційно-бібліотечною освітою та самоосвітою.

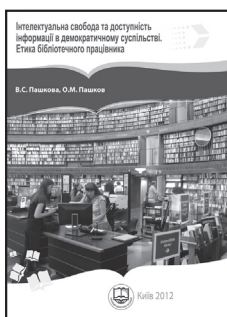
Я. Хіміч, О. Башун

ІННОВАЦІЙНІ ЗМІНИ В БІБЛІОТЕЦІ НА ОСНОВІ ПРОЕКТНОГО, КАДРОВОГО МЕНЕДЖМЕНТУ ТА ІНІЦІАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ БІБЛІОТЕК

ISBN 978-966-7889-56-2

Метою створення посібника була розробка методичних рекомендацій для тренерів Регіональних тренінгових центрів по проведенню тренінгів з курсу «**Інноваційні зміни в бібліотеці на основі проектного, кадрового менеджменту та ініціативної діяльності бібліотек**». Розглянуті у посібнику теми дають можливість зрозуміти сучасні підходи до розвитку бібліотек, сприятимуть одержанню знань, умінь та навичок роботи у сфері інноваційної, ініціативної діяльності бібліотек з використанням основ менеджменту, маркетингу, фандрейзingu, адвокати, соціального партнерства, а методичні рекомендації по організації навчання та проведенню занять, дозволять зробити навчання більш ефективним.

Посібник є актуальним і може бути корисними усім, хто цікавиться бібліотечною справою, інформаційно-бібліотечною освітою та самоосвітою.

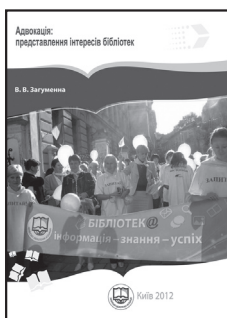
В. С. Пашкова, О. М. Пашков

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА СВОБОДА ТА ДОСТУПНІСТЬ ІНФОРМАЦІЇ В ДЕМОКРАТИЧНОМУ СУСПІЛЬСТВІ. ЕТИКА БІБЛІОТЕЧНОГО ПРАЦІВНИКА

ISBN 978-966-7889-86-9

Метою створення посібника була розробка методичних рекомендацій для тренерів Регіональних тренінгових центрів по проведенню тренінгів з курсу «**Інтелектуальна свобода та доступність інформації в демократичному суспільстві. Етика бібліотечного працівника**». Розглянуті у посібнику теми дадуть можливість зрозуміти роль бібліотек у захисті інтелектуальної свободи, етичні принципи бібліотечної професії, що ґрунтуються на концепції інтелектуальної свободи та соціальної відповідальності, запереченні цензури, забезпеченні конфіденційності; допомогти сформувати навички організації бібліотечно-інформаційного обслуговування з урахуванням вимог доступності до інформації; ознайомитись з роллю професійних бібліотечних об'єднань щодо реалізації принципу інтелектуальної свободи в бібліотечно-інформаційному обслуговуванні, а методичні рекомендації по організації навчання та проведенню занять, дозволять зробити навчання більш ефективним.

Посібник є актуальним і може бути корисними усім, хто цікавиться бібліотечною справою, інформаційно-бібліотечною освітою та самоосвітою.

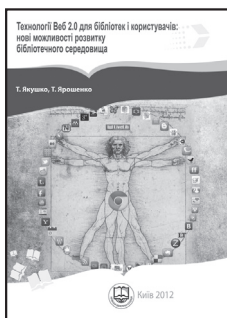

В. В. Загуменна

АДВОКАЦІЯ: ПРЕДСТАВЛЕННЯ ІНТЕРЕСІВ БІБЛІОТЕК

ISBN 978-966-7889-88-3

Метою створення посібника була розробка методичних рекомендацій для тренерів Регіональних тренінгових центрів по проведенню тренінгів з курсу «**Адвокація: представлення інтересів бібліотек**». Розглянуті у посібнику теми розкривають теоретичні засади адвокаційної діяльності бібліотек, питання термінології щодо адвокаційної діяльності в бібліотечній сфері; організаційні підходи до проведення кампанії з адвокації; уявлення про зовнішні комунікації та PR-технології; ознайомлюють з досвідом захисту інтересів бібліотек в Україні та світі; висвітлюють роль Української бібліотечної асоціації у відстоюванні та захисті інтересів бібліотек.

Т. Якушко, Т. Ярошенко

ТЕХНОЛОГІЇ ВЕБ 2.0 ДЛЯ БІБЛІОТЕК І КОРИСТУВАЧІВ: НОВІ МОЖЛИВОСТІ РОЗВИТКУ БІБЛІОТЕЧНОГО СЕРЕДОВИЩА

ISBN 978-966-7889-87-6

Метою створення посібника була розробка методичних рекомендацій для тренерів Регіональних тренінгових центрів по проведенню тренінгів з курсу «**Технології Веб 2.0 для бібліотек і користувачів: нові можливості розвитку бібліотечного середовища**». Розглянуті у посібнику теми розкривають теоретичні засади сучасного розвитку Інтернет та Веб-технологій, зокрема сутність та основні принципи функціонування Веб 2.0, а також сприяють практичному опануванню і знайомству з основними його сервісами та можливостями їх використання в бібліотеках.

Розглянуті у посібнику теми є актуальними і можуть бути корисними усім, хто цікавиться інформаційними технологіями, займається бібліотечною справою, інформаційно-бібліотечною освітою та самоосвітою.

Науково-методичне видання

Пашкова Валентина Степанівна, доктор історичних наук,

Пашков Олексій Михайлович, кандидат історичних наук

**ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА СВОБОДА
ТА ДОСТУПНІСТЬ ІНФОРМАЦІЇ
В ДЕМОКРАТИЧНОМУ СУСПІЛЬСТВІ.
ЕТИКА БІБЛІОТЕЧНОГО ПРАЦІВНИКА**

Підп. до друку 30.01.2012. Формат 60x84/8. Папір офсетний.

Наклад 200 прим.

Видавництво «САММІТ-КНИГА»
01001, Київ-1, а/с В-452,
04060, Україна, м. Київ, вул. М. Берлінського, 9
Тел./факс: (044)501-93-94, 501-70-13,
e-mail: books@sambook.com.ua
sbook.com.ua
Видавниче свідоцтво ДК 3237 від 14.07.2008